

Anna Pihlainen

**PIHLAJAVEDEN VAIVAISUKON KON-
SERVOINTI JA RESTAUROINTI**
Historia- ja materiaalitutkimus

Opinnäytetyö
Restaurointi

2020

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Anna Pihlainen	Artenomi (AMK)	Toukokuu 2020
Opinnäytetyön nimi Pihlajaveden vaivaisukon restaurointi ja konservointi		57 sivua 10 liitesivua
Toimeksiantaja		
Keuruun seurakunta		
Ohjaaja		
Diego Carlozzo		
Tiivistelmä		
<p>Tämä opinnäytetyö käsittelee Pihlajaveden erämaakirkon vaivaisukkopatsaan restaurointiprosessia. Työssä selvitetään sekä kirkon että vaivaisukkojen historiaa yleisesti. Patsaalle tehdään myös dokumentointi ja materiaalitutkimukset, joissa tutkitaan sen puu- ja maalinäytteitä. Tutkimustulosten ja havaintojen pohjalta esineelle laaditaan restaurointisuunnitelma, jonka mukaan suoritetaan itse restaurointi. Työstä rajataan pois rahalippaan restaurointi.</p>		
<p>1800-luvulta peräisin oleva vaivaisukko joutui rahan toivossa olleen nuorisojoukon vandalisoimaksi vuoden 2018 kesällä. Sitä runneltiin kivellä hakkaamalla. Isoimpia vaurioita saivat patsaan pää, kädet sekä toinen jalkaterä. Patsaasta irtosi isoja osia, jotka onneksi löytyivät kirkon lattialta, esimerkiksi ukon kasvot, toinen käsi ja jalkaterä. Patsas on seissyt kirkon eteisessä. Patsaassa on ollut aikaisemmin koneisto, joka heilauttaa sen silmiä kolikon mennessä sisään kolikkoaukosta.</p>		
<p>Materiaalitutkimusten ja dokumentoinnin pohjalta pystyttiin tekemään restaurointi/konservointisuunnitelma, joka työn edetessä muuttui kuitenkin hieman. Valitut materiaalit kuitenkin toimivat hyvin ja restaurointi onnistui suunnitelmien mukaan. Silmien mekaniikkaa ei pystytä todennäköisesti palauttamaan samanlaiseksi kuin se oli toimiessaan, mutta rekonstruktio pystytään toteuttamaan. Mikäli sitä ei tämän restauroinnin aikana tehdä, on olemassa riski, että sitä yritetään myöhemmin korjata väärillä materiaaleilla ja tekniikoilla, jotka tekevät vain tuhoa. Myös vaivaisukon lipas on vääränlainen eikä sovi patsaaseen vaan saattaa vahingoittaa sitä entisestään. Se on painava ja sen kiinnitys saattaa repiä puumateriaalia lisää. Esineen tulevaisuuden huomioiden olisi hyvä, jos keksittäisiin vaihtoehtoinen toteutus lippaalle.</p>		
<p>Patsaan herkästä olemuksesta huolimatta se tulee palaamaan takaisin omalle paikalleen kirkon eteiseen, missä se tulee altistumaan kosteudenvaihteluille ja kosketukselle. Esinettä tulisi kohdella ikänsä mukaisesti arvokkaana taide-esineenä ja sen säilyvyyden kannalta olisi tärkeää kehittää jonkinlainen este, mikä vähentäisi turhaa koskettelua, esimerkiksi pleksilasi sen eteen.</p>		
Asiasanat		
Vaivaisukko, Pihlajavesi, erämaakirkko		

Author (authors)	Degree	Time
Anna Pihlainen	Bachelor of Culture and Arts	March 2020
Thesis Title		57 pages
Restoration and konservation of a pauper statue at Pihlajavesi Old Church		10 pages of appendices
Commissioned by		
Parish of Keuruu		
Supervisor		
Diego Carlozzo		
Abstract		
<p>Pauper statues are a form of folk art native specially to Western Finland but they can also be seen in some parts of Middle Finland. They are wooden alms boxes in the form of a man with an exception of one woman, commissioned to collect money for those in need.</p> <p>Statue from Pihlajavesi's old church got vandalised by a group of youngsters resulting in many detached parts and splits in the wood. The statue has also undergone many incorrectly done repairments during the years, which has only caused more damage. The aim of this study is to attach all the pieces together and fix old repairments. The statue has had a unique mechanism in its eyes which caused them to move when a coin is inserted in the coin slot. This mechanism has been removed and is now wanted to be restored.</p> <p>As a result of material study and examination of documentation, it has been possible to restore the pauper statue to the condition it was in before the act of vandalism. Also, some of the old incorrect done repairments have been removed to stabilize the materials. The mechanism in the eyes cannot be restored back to what it originally was due to lack of evidence, but some reconstruction can be made to move the eyes by hand. Otherwise, there is a risk that someone with no professional competence will try to repair it again with incorrect techniques or materials and do more harm to the statue. Despite of its fragile appearance, the statue will be placed back in the church to collect alms from the visitors where it is exposed to air humidity changes and human touch. The statue should be considered as an old valuable art piece which should be secured from touching, for example, by simply installing a simply plexiglass in front of it.</p>		
Keywords		
pauper statue, alms boxe, folk art		

SISÄLLYS

KÄSITELUETTELO	6
1 JOHDANTO.....	7
2 TUTKIMUSASETELMA	7
2.1 Käsitekartta ja viitekehys	8
2.2 Tutkimuskysymykset.....	10
2.3 Kustannukset ja riskit.....	11
3 VAIVAIKKOJEN HISTORIA	11
3.1 Pihlajaveden vanha kirkko	15
3.2 Pihlajaveden vaivaisukko.....	19
4 DOKUMENTOINTI.....	20
4.1 Esinekuvaus	21
4.2 Vauriokartoitus.....	22
4.3 Materiaalitutkimus.....	23
5 RESTAUROINTI	26
Restaurointi/konservointityösuunnitelma	26
Produktiivinen työ.....	28
6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	38
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO.....	39
8 POHDINTA	41
LÄHTEET.....	43

LIITTEET

Liite 1. Mittapiirustus

Liite 2. Vauriokartoitus edestä

Liite 3. Vauriokartoitus oikea puoli

Liite 4. Vauriokartoitus vasen puoli

Liite 5. XRF-mittaustulos keltainen

Liite 6. XRF-mittaustulos punainen

Liite 7. XRF-mittaustulos tummansininen

Liite 8. XRF-mittaustulos vaaleansininen

Liite 9. XRF-mittaustulos valkoinen

Liite 10. XRF-mittaustulos musta

KÄSITELUETTELO

Vaivaisukko: Kirkkojen seinään kiinnitetty puinen patsas, jonka tarkoituksena on kerätä rahaa kirkon toimintaa varten (Leppo 1967, 7 – 9).

Materiaalitutkimus: Restauroinnin yhteydessä materiaalitutkimuksella tarkoitetaan jostain tietyistä materiaalista otettavien näytteiden tutkimista ja selvittämistä erilaisilla menetelmillä (Kilpeläinen 2019).

Etelä-, keski- ja pohjoispohjanmaalainen malli: Kirjailija Markus Leppon kehittämä rajausta erilaisista vaivaisukkomalleista (Leppo 1967, 15).

ITE-taide: ITE on lyhenne sanoista itse tehty elämä. Termiä käytetään nykykansantaiteesta, eli itseoppineiden taiteilijoiden tuotoksista. (ITE-taide 2014.)

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö käsittelee Pihlajaveden erämaakirkon vaivaisukkopatsaan restaurointi/konservointityötä. Työhön sisältyy: dokumentointi, materiaalitutkimus, historiantutkimus ja restaurointityö. Työssä tutustutaan myös vanhan kirkon sekä vaivaisukkojen historiaan. Patsas on tuotu Xamkiin restaurointiosaston tiloihin Kouvolaan vauriokartoitusta, materiaalitutkimuksia ja varsinaista restaurointia varten. Materiaalitutkimus on tehty aikaisemmin projektityössä, jonka tietoja hyödynnetään tässä opinnäytetyössä (Pihlainen 2019).

Pihlajaveden erämaakirkon vaivaisukko vandalisoitiin vuoden 2018 kesällä. Tekijät olivat joukko alaikäisiä nuoria. Patsas on 1800-luvulta ja kulttuurihistoriallisesti arvokas ja ainutlaatuinen, sillä se on ainoa vaivaisukko, jossa on ollut silmiä pyöräyttävä mekanismi. Se on otettu pois käytöstä, kun kyllästyttiin korjaamaan toistuvia vandalisoinnin jälkiä. Toiminto epäilemättä houkutti työntämään jotakin aukosta sisään, jotta nähtiin silmien liikkuvan tuhlaamatta rahaa.

Pihlajaveden vanha kirkko on rakennettu vuosina 1780 - 1782 ja se on rakennettu kokonaan kirveellä veistetyistä hirrestä. Kirkon suunnittelijana ja rakennusmestarina toimi tunnettu Matti Pärnä-Åkerblom. Malliltaan kirkko on ristikirkkoa muistuttava pitkäkirkko. Sen sisäkatto, lattiat ja kirkonpenkit on viety vuonna 1870 uuden kirkon rakennusaineiksi, mutta korvattu vuoden 1930 vanhan kirkon entisöinnissä. Kesäisin kirkossa järjestetään paljon viikkitilaisuuksia ja konsertteja, muuten kirkkoon on vapaa pääsy ympäri vuoden.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tämä opinnäytetyö hyödyntää aikaisemmin tehtyä historia- ja materiaalitutkimusselvitystä, joka on tutkittavasta esineestä tehty vuonna 2019. Työssä käytettiin laadullisia eli kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä historiatietojen koamisessa. Tiedonkeruuseen käytettiin internet- ja kirjallisuuslähteitä sekä haastatteluja ja hiljaista tietoa. Haastattelut käytiin pääosin sähköpostiviesteillä ja puhelimen välityksellä. Niihin osallistui seurakunnasta suntio Andrew Lewis ja kirkkoherra Ossi Poikonen sekä museovirastosta intendentti

Anna-Maria Kymäläinen ja huonekalukonservaattori Jarmo Savinainen. Tietoa kerättiin myös havainnoimalla silmämääräisesti esinettä ja käyttämällä materiaalitutkimukseen tarkoitettuja välineitä, kuten xrf-tunnistulaitetta ja mikroskooppia. Kerättyä tietoa on analysoitu vertailemalla eri lähteitä ja tutkimalla niitä.

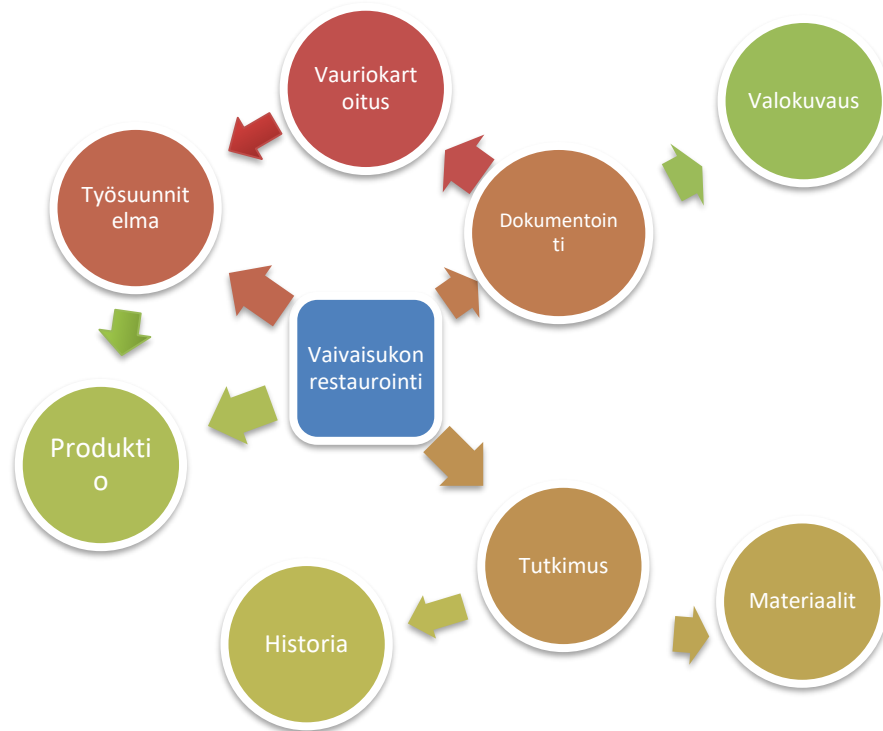
Tässä opinnäytetyössä käytetään pääosin empiirisiä tutkimusmenetelmiä, joiden avulla tutkimustuloksia saadaan tekemällä konkreettisia havaintoja mittaamalla, analysoimalla ja tutkimalla esinettä. Tutkimuksessa kerätty tutkimusaineisto ja mittaustulokset toimivat työn keskiössä. (Jyväskylän yliopisto 2015.)

Tutkimustrategiana käytetään tapaustutkimusta, joka keskittyy tutkimaan ilmiötä ja se pyrkii vastaamaan kysymyksiin *miten*, *miksi*. Tapaustutkimuksen keinoin tapauksesta selvitetään yksityiskohtaisia tietoja: joko keräämällä tietoja yksittäisestä tapauksesta tai tietoja toisiinsa suhteessa olevasta pienestä joukosta tapauksia. (Puusniekka, Saaranen-Kauppinen 2006.)

2.1 Käsitekartta ja viitekehys

Opinnäytetyön tavoitteena on restauroida Pihlajaveden erämaakirkon vaivaisukko. Työ sisältää myös vaivaisukon ja Pihlajaveden vanhan kirkon historiatietojen tutkiminen. Työn tavoitteen saavuttamiseksi tehdään restaurointisuunnitelma, dokumentointi, vauriokartoitus ja materiaalitutkimus patsaalle, taustalle ja katokselle. Työn hahmottamisen helpottamiseksi on tehty käsitekartta ja viitekehys.

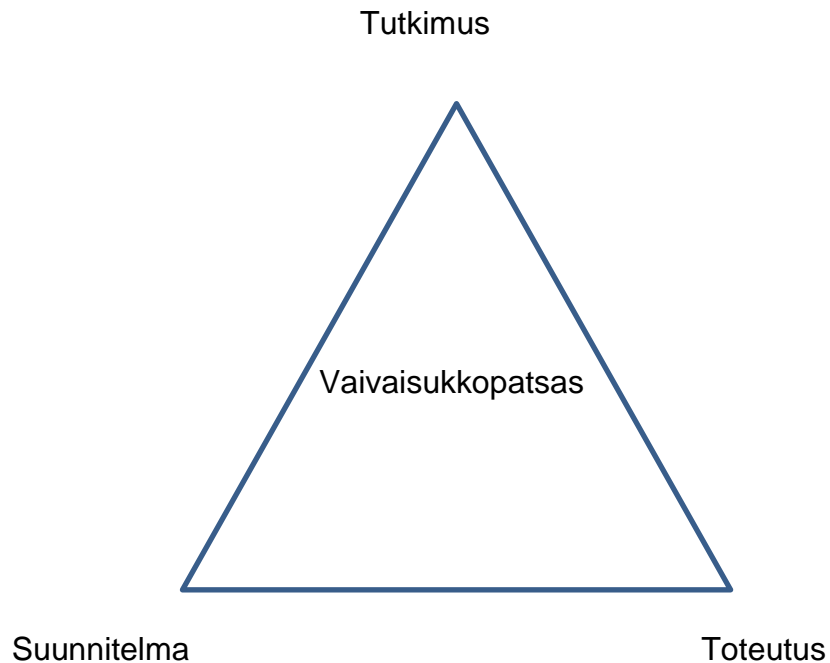

Kuva 1. Käsitekartta (Pihlainen 2020)

Käsitekartta on rakennettu opinnäytetyön tavoitteen eli vaivaisukon restauroinnin ympärille. Siihen kuuluu tutkimus, johon liittyy materiaali- ja historiatutkimus. Dokumentointi, johon kuuluu valokuvaus ja vauriokartoitus, jonka pohjalta luodaan työsuunnitelma ja viimeisimpänä produktio.

Opinnäytetyön viitekehys on karkeasti jaettu kolmeen osa-alueeseen: Tutkimus, suunnitelma ja toteutus.

Kuva 2. Viitekehys (Pihlainen 2019)

Viitekehys koostuu tutkinnallisesta osuudesta, jossa tutkin esineen materiaaleja ja sen ympäristön historiaa mahdollisimman laajasti. Dokumentoinnin ja materiaalitutkimuksien tulosten pohjalta laaditaan restaurointisuunnitelma, jonka mukaan työn produktio etenee. Toteutukseen kuuluu esineen restaurointi.

2.2 Tutkimuskysymykset

Työn tutkimusongelmaa käsitellään ja yritetään ratkaista näiden tutkimuskysymysten avulla:

Pääkysymys: Miten restauroin vaivaisukon pintakäsittelyn ja puuvauriot?

Alakysymykset:

1. Onko silmiä pyöräyttävää mekanismia mahdollista uusia?

2. Minkälainen historia vaivaisukolla on?

Asiakas haluaa patsaan omalle paikalleen täysin konservoituna niin, että silmien mekanismi toimii. Taustasta ei ollut vaatimuksia, mutta sen katsotaan olevan kokonaisuus varsinaisen vaivaisukon kanssa.

2.3 Kustannukset ja riskit

Työn kustannukset koostuvat kuljetuksista ja materiaalikuluista, jotka maksaa työn tilaaja eli Keuruun seurakunta.

Riskejä työhön liittyen ovat esimerkiksi, että esine saattaa vahingoittua irrottaessa sitä kirkon seinästä, sillä en itse pääse työtä valvomaan. Myös kuljetuksessa saattaa tulla ongelmia, mikäli esine pääsee liikkumaan auton tavaratilassa. Säilytys tapahtuu koulun luokkatilassa, missä liikkuu päivittäin paljon ihmisiä, jolloin patsas voi vaurioitua. Ulkoa sisälle tuotaessa esine voi alkaa reagoida kosteus- ja lämpötilavaihteluihin esimerkiksi puun halkeamisella. Itse restaurointityön aikana voi tulla vaurioita ja työvirheitä.

3 VAIVAISUKKOJEN HISTORIA

Vaivaisukot, vaivaispojat tai niin kuin kansanomaisesti niitä kutsutaan, "kirkonäijiksi" ovat Suomessa esiintyviä puisia kerjäläispatsaita, jotka on usein sijoitettu kirkon sisäänkäynnin lähetyville joko ulko-oven viereen, kellotapuliin tai eteiseen. (Sarajas-Korte 1990, 44.) Niitä löytyy pääsääntöisesti Pohjanmaalta, mutta myös Keski-Suomesta. Ruotsista niitä on löytynyt alle kymmenen. Suomessa tunnettuja ukkoja on noin 180, joista 145 on jäljellä. Soinissa on myös Suomen ainoa vaivaisakka. Vaivaisukkojen tarkoituksena on ollut kerätä rahaa köyhille ja seurakunnalle. Nykyään lahjoitetut rahat käytetään diakoniatyöhön tai kirkon ylläpitoon. (Santaholma 2001, 7.)

Suurin osa vaivaisukoista on veistetty 1800-luvulla. Suomen vanhin ukko, Bartimeus, sijaitsee Hauhossa ja sen arvellaan olevan peräisin jo 1600-luvulta. Ensimmäinen maininta siitä on vuodelta 1713, jolloin se on joutunut kiertävän

venäläisjoukon ryöstämäksi. Bartimeus on tästä kahakasta saanut miekan iskun päähänsä ja siitä on jäljellä vieläkin näkyvä syvä lovi. (Sarajas-Korte 1990, 45.)

Monet ukoista on veistetty sotien aikaan, joten niiden ajatellaan olevan sotainvalideja. Monella yksilöllä on näin ollen puujalka tai keppi. Tyypillisin veistotapa on, että toinen käsi on ojennettu valmiina ottamaan rahaa vastaan tai sitten se on rinnalla. Toinen käsi sitä vastoin pitelee usein keppiä tai roikkuu suorana. Mynämäen ja Särkisalon vaivaisukot ovat poikkeavia siinä suhteessa, että ne ovat täynnä paiseita ja Särkisalon ukko on Suomen pienikokoisin sekä melkein alaston. Molempia kutsutaan nimellä Lasarus.

Kaikkia vaivaisukkoja ei ole kuvattu sairaiksi tai muuten vaivaisiksi. Monilla ukoilla on päällään pyhävaatteet ja herrasväen kävelykeppi, kirkossa kun ollaan. Myös Pihlajaveden ukko kuuluu näihin "kirkonäijiin", jotka pyytävät rahaa toisten vaivaisten puolesta (Poikonen 2019). Tällaiset ukot ovat aina veistetty suoraselkäisiksi, mikä tekee rehdin vaikutelman katsojaan. Ainoa poikkeus tästä on Hauhon Bartimeus, joka on hieman kyyryssä ja muistuttaa enemmän kerjäläistä. (Kantokorpi 2013, 18, 19)

Vaivaisukkojen edeltäjät olivat puupölkkyjä, joita kutsuttiin "uhritukeiksi", niiden historia ulottuu keskiajalle vuoteen 1308, kun varustauduttiin uskonsotaan ja silloin asetettiin määräys uhritukkien hankkimisesta varainkeruuseen. Tukkeihin alettiin kiinnittämään pyhimysten kuvia, mutta uskonpuhdistuksen myötä anekapua ja kuvat kiellettiin, jolloin tukkien merkitys muuttui vähitellen sosiaalisemmaksi ja rahoja alettiin käyttää köyhien ja vaivaisten auttamiseksi. Vuonna 1649 Kuningatar Kristiina kehotti, että tukkeja aletaan sijoittaa julkisiin paikkoihin, kuten teiden varsille. Vasta 1700-luvulla köyhäinhoitoa alettiin pitää velvollisuutena, johon velvoitettiin eritoten seurakunnat. Kerjuu kiellettiin sakon uhalla. Erityisesti vieraalla paikkakunnalla kerjääviä katsottiin pahalla ja heidät sittemmin palautettiin omaan maakuntaansa (Sarajas-Korte 1990, 44.)

Pian tukkeja alettiin koristella huolimatta pyhäinkiellosta. Niistä haluttiin vetoavampia ja niitä alettiin veistää ihmistä muistuttaviksi, joilla on jokin vaiva tai vamma. Arvellaan, että laivanrakentajat ja kaljuunan kuvien veistäjät olisivat veistäneet joitakin vaivaisukkoja, sillä tuohon aikaan laivanrakennus oli

Pohjanmaalla tunnettua. Vain pienen osan vaivaisukoista on veistänyt koulu-tettu kuvanveistäjä, monet niistä on tehnyt luultavasti joku puuntyöstötaitoinen seurakuntalainen, siksi tekijää ei usein tiedetä. On ajateltu, että tieto tekijästä on yhdentekevää, ovathan he ”kirkonäijä”. Kansanperinteenkerääjä Samuli Paulaharjun myötä kiinnostus ukkoihin on herännyt jo 1910-luvulla, jolloin Paulaharju keräsi ja tallensi suullista tietoa niiden historiasta. Myös Paulaharju huomasi, että sillä ei ole väliä kuka ukon on veistänyt, kun vuonna 1916 Kala-joella Aukusti Isokääntä (Piekon Aukko) totesi humoristisesti: ”Tietysti se on Jumalan työtä niinkuin muutkin äijät” (Kantokorpi 2013, 11, 12.)

Kuortanelainen Heikki Mikkilä (1801 - 1850) oli aikansa tunnetuin vaivaisuk-kojen veistäjä. Hän on tehnyt patsaita ainakin seitsemälle eri kirkolle. Valokuvaaja ja kirjailija Markus Leppö (1934 - 1994) kirjoitti vaivaisukoista kirjan *Vaivaisukot* vuonna 1967 ja kirjassaan määrittelee ne kolmeen eri päätyyppiin: etelä-, keski- ja pohjoispohjanmaalaiseen malliin. Etelän mal-leissa on perinteistä, että ne ovat paljaspäisiä, reliefimäisiä puolifiguureja ja ovat korkeudeltaan noin 100 - 150 cm. Keskipohjanmaan tyyppiin kuuluu myös paljaspäisyys, mutta ne ovat kokovartaloveistoksia ja korkeudeltaan noin 120 - 180 cm. Pohjoiseen malliin tehdyt ukot ovat puolestaan hattupäisiä, vapaasti seisovia tai seinään nojaavia kokovartaloveistoksia. Leppön teoriasta löytyy kylläkin aukkoja, eivätkä läheskään kaikki vaivaisukot vastaa omaa kat-egoriaansa, esimerkiksi Pihlajaveden vaivaisukko on vain 103 cm korkea eli eteläpohjalainen malli, mutta on myös hattupäinen ja taustaan nojaava kuten pohjoisen mallit. Myöskin melkein kaikki 1900-luvulla tehdyt vaivaisukot pitäisi jaotella omiksi ryhmikseen. (Sarajas-Korte 1990, 45.)

Vaivaisukkoihin liittyy monenlaisia uskomuksia. Joskus ne kummittelevat ih-misille unissa tai rankaisevat niiden rienaajaa esimerkiksi hukuttamalla. En-immäkseen ne tunnetaan toiveiden toteuttajina. Ukolta saattoi toivoa jotain, esimerkiksi kalaonnea tai onnea mennessä pyytämään morsiamen isältä tämän kättä. Ne eivät tietenkään olleet pyhimyksiä eikä niiltä varsinaisesti odotettu ihmeitä vaan asia toimi eräänlaisena sopimuksena: ukolta toivottiin jotain ja sitten se sai kolikon. Kun vaivaisukolta pyydettiin apua, oli ristittävä kädet, kumarrettava patsaan edessä ja pyytää haluttua asiaa nöyrästi ja viimein pudottaa kolikko sisään. Keuruulla muistellaan tapausta, jossa jäistä

pelastunut henkilö oli luvannut antaa rahaa vaivaisukolle. Hän oli kuitenkin unohtanut ja saanut ankaran särryn koko kehoonsa. Unissaan hän oli nähnyt vaivaisukon, joka oli tullut moittimaan häntä unohdetusta lupauksesta. Heti lupauksen täytettyään hänen särkynsä loppui. (Kantokorpi 2013, 16.)

Otso Kantokorven kirjassa *Vaivaisukkojen paluu* kerrotaan tarina Kärppä-Mattista, joka tekee vaihtokaupat vaivaisukon kanssa:

Evijärven Lahdenkylän Kärppä-Matilla oli ollut huonot kala- ja kettuonnet. Kaupunkimatkallaan Matti meni Ähtävän vaivaisukon luokse ja laittoi siihen kaksikin lanttia sanoen "Saat lantin, jos annat kalaonnea. Ja toisen, jos annat kettuonnen." Kalaonnen Matti siltä reissulta sai, mutta kettuonni jäi tällä kertaa saamatta. (Kantokorpi 2013, 17.)

Eräs toinen tarina kertoo myös tapauksesta, jossa vaivaisukolle esitettiin toivomus:

Halsualla eräs henkilö koki seurakunnan papin epämieluisaksi ja lupasi vaivaisukolle kymmenen markkaa, jos pappi vaihtuisi. Kun näin sitten tapahtui, pyysi tämä henkilö kaksi todistajaa ja näiden läsnäollessa pudotti vaivaisukoon kympin.

Tällainen uskomus vaivaisukkoja kohtaan kytee yhä, monet rippikoululaiset laittavat rahaa vaivaisukkoon vain silloin kun pääsevät ripille. Ukot täytyvät myös silloin, kun Kuninkuusravit järjestetään Pohjanmaalla. (Kantokorpi 2013, 17.)

Perimätiedon mukaan vaivaisukot saattoivat kostaa rahan varastamisen tai huonon kohtelun, tämä ei silti estänyt varsinkaan juopuneita miehiä etsimään niistä lisää rahaa viinaan. Kertoman mukaan muuan mies, joka oli onnistunut keplottelemaan itselleen kultarahan viinan ostoon, päätti ohi kulkiessaan kiusata ukkoa. Hän pisti rahan ukon rinnassa olevan aukon reunalle ja kyseli: *"Ottasikko tärkeää tämän rahan? Ottaasit varmahan, ekkö ottaasikki?"* Kun mies näin puheli, raha lipsahti hänen sormistaan ja putosi vaivaisukkoon. Mieheltä pääsi itku ja vaivaisukko peri voiton kiusaajastaan. (Kantokorpi 2013, 17 – 19.)

Vaivaisukkojen historiaa on vasta viime vuosina alettu tutkimaan ja on huolestuttu niiden nykyisestä kunnosta. Vaivaisukoista kiinnostuneet ihmiset

ovat perustaneet seuran, jonka nimi on "Pelastakaa vaivaisukot ry". Seuran tilat sijaitsevat Helsingissä. Vaivaisukkoharrastajia kutsutaan leikkisästi nimellä "ukkoentusiastit". (Pelastakaa vaivaisukot ry 2016.)

3.1 Pihlajaveden vanha kirkko

Pihlajaveden vanhasta kirkosta löytyi kattava lähde, joka perustuu kirkon pitkäaikaisten oppaiden, Kalle Heinosen ja Pentti Kokinmäen kertomaan. Tietoja on täydennetty Pihlajaveden entisen kirkkoherran, rovasti Väinö I. Suomisen kirjoittaman "Pihlajaveden seurakunnan historian" avulla. Artikkelin on kirjoittanut kappelin pappi Jarmo Paananen vuonna 1997.

Pihlajaveden vanhan kirkon eli erämaakirkon on arveltu valmistuneen vuonna 1782. Katolla olevassa viirissä lukee vuosiluku 1780, mutta tätä pidetään vuotena, jona rakennustalkoot aloitettiin. Pihlajavesi kuului aiemmin Keuruun seurakuntaan, joka on perustettu vuonna 1630. Välimatka Pihlajaveden ja Keuruun välillä on pitkä, noin 32 kilometriä, vaikka tosin lyhentynyt niistä ajoista, jolloin uudisasukkaat joutuivat lähtemään kirkkoveneellä Ruovedelle tai jopa Pirkkalaan asti. Oman papin ja kappelin puuttumista pidettiin tuona aikana hälyttävänä puutteena ja se eristi pitäjän sivistyksestä. Pihlajaveteläiset halusivat korjata tilanteen ja anoivat lupaa kirkon pystyttämiseksi Turussa sijaitsevalta tuomiokapitulilta, mutta saivat luvan ainoastaan saarnahuoneen ja hautausmaan rakennuttamiselle. Päätöksestä huolimatta paikalliset päättivät kuitenkin rakentaa kirkon luvatta. Rakennustalkoot alkoivat vuonna 1780 ja kirkko rakennettiin talkoovoimin. Rakennusmestariksi saatiin Matti Pärnä-Kerblom, jonka tunnus iso M-kirjain koristaa kirkon räystäitä. Kirjain on kuitenkin laitettu ylösalaisin, sillä mestarin mukaan oli tärkeämpää, että se nähdään oikeinpäin taivaasta katsottuna. (Paananen 1997.)

Rakennusaineet kirkkoa varten saatiin metsistä, jonka keskelle se on rakennettu. Nykyään vanhaa kirkkoa sanotaan erämaakirkoksi ja sen ympäristö on päässyt metsittymään, mutta 1700-luvulla sen sijainti oli keskeinen asutukseen nähden. Rakennustöiden aikaan yksi rakentajista kuoli pudottuaan kirkon katolta. Hänet on haudattu kirkon pääoven eteen portin oikealle puolelle, hauta on nykyäänkin nähtävissä. (Paananen 1997.)

Vuonna 1782 Keuruun rovasti Abr. Indrenius kirjoitti kirjeen Turun tuomiokapitulille rakennusten valmistumisesta ja vaikka kirjeessään käytti sanaa "saarna-huone" kapituli katsoi, että rakennus on kirkko ja antoi vihkiluvan ainoastaan hautausmaalle. Vuoteen 1789 asti kirkkoa silti käytettiin, vaikka sitä ei oltu vihitty, tuona vuonna se vihdoinkin vihittiin jumalanpalvelupaikaksi. Vanha kirkko on rakennettu kokonaan kyläläisten varoilla ja talkootöinä vaikka tuohon aikaan oli yleistä kerätä ympäri valtakuntaa varoja kirkkojen rakennuttamiseksi. Siksi joskus Keuruullakin kerättiin varoja Ruotsiin rakennettavia kirkkoja varten. Silti kaikesta huolimatta tarvittavat Ruotsista hankitut tarvikkeet ja palkat saatiin maksettua. Eräs pihlajaveteläinen Sällin talon isäntä, Parta-Sälli, koki tunnontuskia, koska oli jättäytynyt hankkeen ulkopuolelle ja hankki kirkolle kellon. Kello saapui Ruotsista Turkuun ja Parta-Sälli lähetti poikansa hakemaan sitä, isäntä kuitenkin ennätti tällä välin kuolla ja kelloa käytettiin ensimmäisen kerran soittamalla lahjoittajansa kuolinsoitto. (Paananen 1997.)

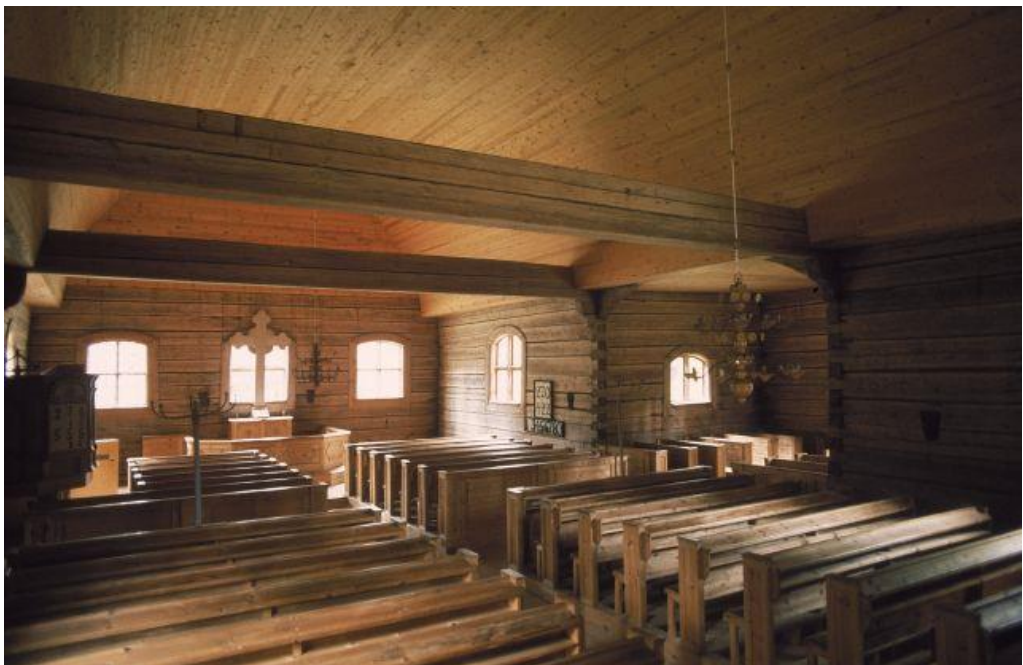
Pihlajavedelle ei saatu omaa pappia ennen vuotta 1820 vaan papit Keuruulta kävivät jumalanpalveluksissa noin joka kolmas tai neljäs pyhä. Ensimmäinen oma pappi oli kappalainen Anders J. Gummerus. (Paananen 1997.)

Tohtori Edvard Bergenheimin toimesta Pihlajaveden kirkossa pidettiin ensimmäinen rovastintarkastus vuonna 1844. Tarkastuksessa kirkko todettiin ahtaaksi, pimeäksi, nurkistaan mädäksi ja huonoista ja puutteellisista materiaaleista rakennetuksi. Todettuaan rakennuksen täysin kelvottomaksi tohtori määräsi uuden kirkon rakennutettavaksi. Määräyksestä huolimatta paikalliset käyttivät kirkkoa vielä noin 25 vuotta. Tällöin tuomiokapituliilta tullut uhkaus pakotti rakentamaan uuden pyhätön. Rovastin tarkastus kuitenkin aiheutti halun rakentaa uuden, tyyliltään muista poikkeavan ikkunan saarnastuolin taakse, jotta kirkko olisi hieman valoisampi. Nykymittapuulla vanha kirkko on erittäin taidokkaasti tehty eikä sitä voi pitää mätänä tai kelvottomana rakennuksena, vaan hyvällä hoidolla se tulee kestävänsä vielä vuosisatoja. (Paananen 1997.)

Kuva 3. Pihlajaveden erämaakirkko (Jiivonen 2017)

Kuva 4. Restauroitu vanhan kirkon sisätila (Knapas 1974)

Kun tuli aika rakentaa uusi kirkko, pihlajaveteläiset joutuivat jälleen anomaan lupaa tuomiokapitulilta vanhan kirkon purkamiseksi rakennustarpeita varten. Lupa tuli ainoastaan lattioiden, sisäkaton ja penkkien purkuun. Vain pieni osa

saaduista tarpeista käytettiin uuden kirkon parvekepenkkien rakennukseen, suurin osa tavarasta myytiin huutokaupassa polttopuiksi ja asuintalojen lattialaudoiksi. Tämän jälkeen vanha kirkko jäi heitteille vuosikymmeniksi ja niiden vuosien aikana pärekatto lahosi, jolloin rakennuksen nurkat pääsivät vetytymään ja tummumaan, kaikki ikkunat hajotettiin ja niissä ollut arvokas lyijy varastettiin. Kirkossa myös yöpyi kulkijoita ja kerjäläisiä, jolloin rakennus joutui ilkeiden kohteeksi. Varsinkin kirkon viinikellari, johon käydään sakariston kautta, oli kesäisin kodittomien suosittu nukkumapaikka viileytensä vuoksi. (Paananen 1997.)

1920-luvulla vanhasta kirkosta päätettiin hankkiutua kokonaan eroon ja sitä tarjottiin osiin purettavaksi ja pois vietäväksi. Rakennus pelastui viime hetkellä, kun joku paikallisista halusikin säilyttää kirkon. Hirret olivat jo löytäneet ostajan, mutta kauppa päätettiin perua viime hetkellä ja kirkko restauroitiin. (Paananen 1997.)

Kuva 5. Vanhan kirkon talkooporukka (Lahti 1925-1930)

Alkuperäisiä materiaaleja löytyy vielä eteisen ja sakariston latioista sekä saarnatuolin yläosasta, jota ei pystytty irrottamaan uuden kirkon rakentamisen aikaan. Alkuperäinen pärekatto vaihdettiin paanukatoksi, ja se vaihtui vielä kerran 1960-luvulla korjauksien yhteydessä lautakatoksi tornia lukuun ottamatta. Kirkon pihalle on lisäksi sijoitettu yksi säilyneistä vanhoista kirkkoveneistä,

“Leimu”, jota on käytetty Pihlaisselkä-järvellä matkaamiseen. (Paananen 1997.)

Mielenkiintoisin yksityiskohta kirkon sisällä on seinissä penkkirivien päässä olevat tummumat, jotka muistuttavat ihmisiä. Lapsille kerrotaan, että ne ovat aaveiden jäljiltä, mutta todennäköisin selitys niille on se, että aikoinaan kirkoväki on kosteissa vaatteissaan nojannut seiniin. Kirkon tunnelmaa lisää myös eteisessä seisova mystinen vaivaisukko, jolle on lähtiessä tapana antaa rahaa kunnioituksen eleenä. (Paananen 1997.)

3.2 Pihlajaveden vaivaisukko

Pihlajaveden vaivaisukon historia on pitkä, mutta mitään kirjallista tietoa ei ole. Sen sijaan siitä kerrotaan paljon tarinoita.

Se on mitä luultavimmin veistetty 1800-luvulla. Vaivaisukon korkeus on 103 cm ja hartialeveys 35 cm. Päällään sillä on pyhävaatteet ja lieritön “Lutherpäähine”, joka tyyliltään viittaa 1800-luvulle. Se on viettänyt päivittäin Pihlajaveden erämaakirkon eteisessä, missä se on toiminut kirkon eräänlaisena maskottina ja hyväntekijänä. Tämä kyseinen vaivaisukko on ainoa laatuaan. Siinä on ollut aikaisemmin käytössä mekanismi, joka heilauttaa sen silmiä, kun raha putoaa aukosta sisään. Mekanismi on nykyään poistettu käytöstä, mutta se on tarkoitus palauttaa, mikäli mahdollista. Pihlajaveden kirkon entinen suntio kertoi, että mekanismi poistettiin käytöstä toistuvien vandalisointien vuoksi. Mekanismi on luultavasti mennyt epäkuntoon ja sitä kyllästyttiin jatkuvasti korjaamaan. (Poikonen 2020.)

Vaivaisukosta kerrotaan myös tarinaa, että se on suntion toimesta joskus haudattu maahan ja myöhemmin kaivettu ylös mätänemisen estämiseksi. Mitään varmennusta eikä motiivia ei ole löytynyt vaikka useampi ihminen on näin kertonut. (Lewis 2018.)

Kuva 6. Pihlajaveden erämaakirkon vaivaisukko ennen ja jälkeen tihutyön. (Iltalehti 2017)

Vuonna 2018 kesällä joukko ala-ikäisiä nuoria pahoinpitelivät rahantoivossa vaivaisukon kivellä rikkoen siltä kasvot, molemmat kädet ja jalkaterän. Juttu nousi julkisuuteen ja siitä tehtiin rikosilmoitus. Poliisi sai nuoret kiinni ja he työskentelevät seurakunnalle maksaakseen tihutyönsä. Asiasta uutisoi useampi media, kuten Yle ja Iltalehti, näin se saavutti julkisuuden. (Lewis 2019.) Kuvassa 5 on Keuruun seurakunnan ottamat kuvat vaivaisukosta ennen tihutyötä ja sen jälkeen.

4 DOKUMENTOINTI

Esineestä on otettu koulun tiloissa yleiskuva edestä, takaa ja kummaltakin sivulta. Irronneista osista otettiin lähikuvat. Kuvista saa käsityksen esineenkunnosta. Kuvat on otettu Canon järjestelmäkameralla. Ne on käsitelty Photoshop-kuvankäsittelyohjelmalla. Jotta ne olisivat selkeitä ja havainnollisia, ne rajattiin ja niiden kirkkautta säädettiin. Patsaasta on myös laadittu etupuolelta ja molemmilta sivuilta vauriokartoituspiirroksat, joissa osoitetaan eri väreillä vauriokohdat. Kokonaisuuden esittämiseksi vauriokartoituspiirroksen etukuvantoon on lisätty patsaan irralliset kasvot ja irti revitty käsi (liite 2). Esineestä on myös tehty mittapiiros (liite 1).

Kuva 7. Etukuvanto (Pihlainen 2019)

Kuvassa 7 on yleiskuva vaivaisukon kunnosta, jollaisena se saapui restauroitavaksi. Kuvaa on kuvanmuokkauksella lisätty muutoin irrallinen katos, kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Kuvassa näkyy, että patsaalta on irrotettu kasvot, käsi ja toinen jalkaterä. Toinen käsi roikkuu naujojen varassa.

4.1 Esinekuvaus

Konservoitava esine on puinen vaivaisukkoveistos, joka on korkeudeltaan 103 cm. Kokonaisuuteen kuuluu tausta ja katos, jotka yhdessä ovat 195,5 cm korkeat. Itse vaivaisukko on koottu yhteensä yhdeksästä osasta: kädet, pää, jalkaterät, keppi, ruumiin molemmat puolet ja rahalipas. Osat on kiinnitetty

toisiinsa puutapeilla ja myöhemmin lisätyillä nauloilla. Taustaan kuuluu tasanne, jolla ukko seisoo, seinä ja katos. Ukolla on päässään musta lieritön hattu, musta lievetakki, jossa on rusehtava kaulus, siniset liivit, mustat housut ja mustat kengät. Hatun alta näkyy korville tulevat mustat kiharat. Sillä on vasemmassa kädessään keppi ja oikea on ojennettu pyytävään asentoon. Ukon "iho" on maalattu vaaleaksi ja silmät siniseksi. Rinnassaan sillä on kolikkoaukko. Tausta ja katos on maalattu kellertävällä värillä, vuorilistat on koristeltu mustalla sahalaita-kuviolla. Katoksessa ukon yläpuolella on maalijäämiä, jotka viittaavat siinä olleen enkelikuvio, sitä epäillään suojelusenkeliksi. Sen on myös sanottu esittävän Venäjän kaksipäistä kotkaa (Poikonen 2020). (Kuva 7.) Taustaan ukon taakse on maalattu metsäaihe. Rahalipas ja ränni on uusittu, luultavasti mekanismin poiston yhteydessä. Tämä huomattiin rahalipaan irrotuksessa: putkessa ei ole minkäänlaista mekanismiin viittaavaa kiinnityskohtaa tai jälkeä. Silmien mekanismin palauttaminen olisi kulttuurihistoriallisesti erittäin tärkeää ja esinehistorian huomioon ottaen toivottavaa.

4.2 Vauriokartoitus

Vaivaisukosta tehtiin vauriokartoituskuvat (liitteet 2, 3, 4). Patsaassa havaittiin useita eri tyyppisiä vaurioita, joista näkyvimmit johtuivat tuhotyöstä ja osa virheellisesti tehdyistä korjausyrityksistä.

Vaivaisukko vaurioitui pahasti, kun vuoden 2018 kesällä nuorisojoukko vandalisoi sitä kivellä hakkaamalla. Patsan kasvot, oikea käsi ja oikea jalkaterä ovat hakattu kokonaan irti. Vasenta kättä on yritetty repiä irti, mutta se roikkuu vielä kolmen naulan varassa. Ukolla on myös selässään iso halkeama. Puun halkeaminen johtuu todennäköisimmin ilmankosteuden ja -lämpötilavaihtelusta, jolle se on altistunut säilytysolosuhteista johtuen. Jotkin puuosat ovat halkeilleet myös patsaan siirtyessä sisätiloihin restaurointia varten. Osa vaurioista jää näkyviin, sillä vandalisointikin epämieluisuudestaan huolimatta on osa sen historiaa. Virheelliset aikaisemmin tehdyt työmenetelmät sen sijaan poistetaan mahdollisuuksien mukaan. Ne on usein tehty väärillä tekniikoilla tai sopimattomia materiaaleja käyttäen. Taustan ja katoksen maalipinta on kautaltaan kulunut tai haalistunut.

Ukkoa on korjailtu vuosien kuluessa useampia kertoja, siihen on lyöty paksuja rautanauvoja pitämään osia paikallaan, jotka ovat osaltaan aiheuttaneet puun halkeamisen. Muun muassa ojennetun käden kynärpäältä puuttuu puumateriaalia, minkä vuoksi siihen on laitettu monta naulaa estämään käden putoamisen. Kättä on ehkä painettu väkisin alaspäin, mikä on aiheuttanut liitoksen hajoamisen. Liitosta on myös yritetty vahvistaa laittamalla siihen modernia muovipohjaista liimaa, mikä on jättänyt valumia puuhun. Kasvojen irtoamisen myötä huomattiin, että ennen vapaasti liikkuneet silmät on tilkitty umpeen metalliin tarkoitetulla kitillä. Kitti tunnistettiin vahvan ominaishajun avulla.

Patsaaseen on lisätty erilaisia maalikerroksia. Silmämääräisesti havainnoimalla maalikerroksia voidaan nähdä, että ukolla on todennäköisesti ollut "kolmet eri vaatteet". Ukon vasemmalla puolella taustassa näkyy suuri noin 70 cm pitkä läikkä, joka vaikuttaa öljymäiseltä aineelta. Samaa ainetta on ilmeisesti sivelty ukon takin kauluksiin ja siniseen paitaan.

Ruosteiset nailat ovat vahingoittaneet ja repineet puuta. Suurin osa puuttuvista osista on tallessa lukuun ottamatta taustan alareunasta puuttuvaa listaa. Oletettavasti Ukon asento on muuttunut uuden rahalippaan ja kourun lisäämisen yhteydessä, mistä syystä sen kantapäät ovat siirtyneet hieman lähemmäksi takaseinää, eikä lista ole mahtunut siihen enää. Katoksen kattolaudat jouduttiin irrottamaan, kun tausta irrotettiin seinästä. Vauriokartoituskuvasa näkyy vain toinen kattolauta. (Liite 2.)

4.3 Materiaalitutkimus

Työn maalinäytteitä on tutkittu xrf-analysointilaitteella (röntgenfluoresenssispektrometri) Tutkimuksen tuloksia on verrattu koulussa kootun pigmenttikansion maalinäytteisiin (Kilpeläinen 2018). Puunäytteitä maseroitiin ja tutkittiin mikroskoopin avulla, saatuja tuloksia verrattiin kirjoista löytyviin referenssikuviiin (Fagerstedt 1996).

Maalin sideainetta tunnistettaessa hyödynnettiin biureettitestiä, jolla pyritään tunnistamaan proteiineja näytteestä kuparisulfaatin avulla. Kokeen ollessa

positiivinen näytteen pitäisi muuttua purppuran väriseksi, kun siihen lisätään natriumhydroksidi-liuosta. Testissä kuitenkin mainitaan, että vanhat maalinäytteet saattavat värjäytyä vain leikkauskohdista eli näytteen reunoilta. (Odegaard, Carrol, Zimmt 2016, 144,145.)

Kokeessa käytettiin näytettä, joka oli otettu patsaan taustasta ja itse ukosta. Molemmat näytteet laitettiin erillisille kellolaseille ja niihin pudotettiin pari tippaa kuparisulfaattia pipetillä. Muutaman minuutin jälkeen ylimääräinen kuparisulfaatti poistettiin imeytyspaperilla ja sen jälkeen lisättiin pipetillä tippa natriumhydroksidia. Testi tehtiin myös näytteelle, mikä varmasti sisältää proteiineja, jotta voidaan todeta testin toimivuus. Tässä tapauksessa se tehtiin nahkaliimalle. Nahkaliimanäyte reagoi halutusti eli lisättäessä natriumhydroksidiliuosta se muuttui purppuran väriseksi. Vaivaisukon maalinäyte reagoi muuttumalla tummansiniseksi sen reunoilta. Kemian opettaja Jarmo Kilpeläinen piti tulosta kuitenkin positiivisena. Taustasta otettu näyte ei reagoinut testiin mitenkään. Tuloksista voi päätellä, että patsaassa on todennäköisesti käytetty liimamaalia.

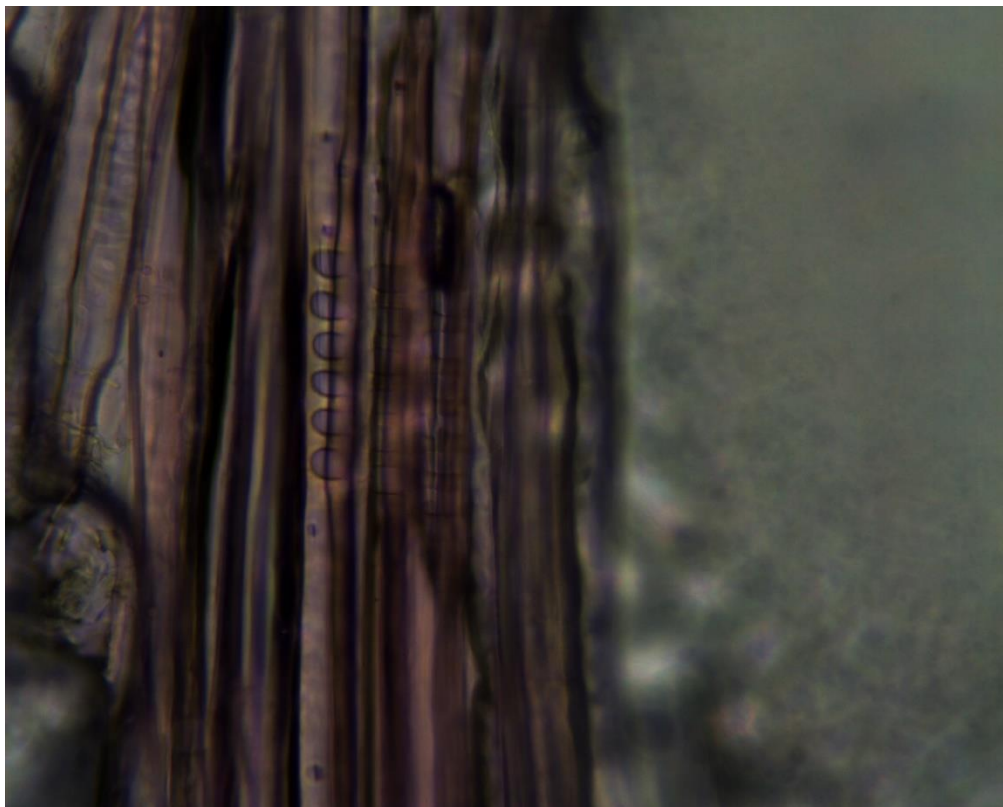
Maalista yritettiin tunnistaa öljyä käyttämällä kaliumpermanganaattia (Odegaard, Carroll, Zimmt 2016, sivu 56). Testin toimivuus todettiin tekemällä rinnakkaistesti pellavaöljylle. Testissä taustan ja ukon näytteet oli tarkoitus liuottaa ensin etanoliin, jotta saataisiin varmempi tulos. Ne eivät reagoineet liuottimeen, mutta testiä jatkettiin silti. Seuraavaksi lisättiin kaliumpermanganaattia tippa kerrallaan. Mikäli näytteissä olisi ollut öljyä, ne olisivat muuttuneet ruskeiksi. Testi oli kuitenkin negatiivinen.

Maaleista tutkittiin yhteensä seitsemän näytettä. Joitakin maalikerroksia oli niin vähän, että merkittäviä tuloksia ei voitu saada. Joistakin näytteistä, kuten keltaisesta takinkauluksesta mitattiin suuret raskasmetallipitoisuudet (muun muassa lyijy ja arseeni), joten se voi olla lyijykeltaista, johon on sekoitettu jotakin muuta metalleja sisältävää pigmenttiä. (Liite 5.) Valkoisessa mitattiin olevan paljon sinkkiä eli se on luultavasti sinkkivalkoista (Liite 9). Siniset värit sisältävät myöskin paljon sinkkiä, joten ne on ilmeisesti sekoitettu sinkkivalkoiseen. Sinistä väriä ei pystytty tunnistamaan. Taustan punainen väri koskettaessa tarttuu todella helposti, mikä viittaisi sen olevan rautaoksidipunaista. Mittauksissa tuli ilmi sen olevan rautapitoista, mikä vahvistaa epäilyä. (Liite 6.)

Konservoitaessa ja patsasta käsitellessä on hyvä käyttää suojakäsineitä korkeiden raskasmetallipitoisuuksien takia.

Puunäytteet valmisteltiin maserointiliuoksessa, joka sisälsi 1:1 100 % jääetikahappoa ja 33 % vetyperoksidia. Tämän jälkeen näytteitä pidettiin viikon ajan 60 °C lämpökaapissa, jotta puun kuidut irtoavat toisistaan. Irtonaiset kuidut värjättiin safraniiniliuoksella ja preparoitiin preparointineuloilla yksittäisiin kuituihin. Näytteet aseteltiin näytelasille ja mikroskoipoitiin. Mikroskoopilla tarkastelluista puunäytteestä voi päätellä patsaan olevan mäntyä. Sen varmistaa näytteessä näkyvät "ikkuna"-solut, jotka ovat tyypillisiä männylle (kuva 8). (Fagerstedt 1996.)

Kuva 8. Mikroskooppikuva puunäytteestä (Pihlainen 2019)

Esinettä tarkasteltiin UV-valon avulla, jotta nähtäisiin paremmin, mitä materiaaleja pintakäsittelyssä on käytetty. Tumma läikkä patsaan taustassa vasemmalla puolella sekä ukon takin kaulukset sekä paita fluoresoi valkoisena, mikä voi viitata myöhemmin tehtyyn toimenpiteeseen, esimerkiksi epäonnistuneeseen korjausyritykseen.

5 RESTAUROINTI

Restaurointi/konservointityösuunnitelma

Vaivaisukosta tehtiin vauriokartoituskuvat edestä ja molemmilta sivuilta (liitteet 2, 3, 4). Esineessä on paljon eri kokoisia rautanauvoja, jotka tulee poistaa. Vaivaisukko puhdistetaan imuroimalla irtonainen lika ja tomu sivellintä apuna käyttäen. Taustan maalipinta on tomumainen ja tarttuu koskettaessa, joten vesipuhdistus ei tule kyseeseen. Itse ukon maalipintaan vesi ei juuri vaikuttanut, mutta poisti lian. Kuivapuhdistusta kokeiltaessa ei tullut merkittäviä tuloksia, joten sitä ei käytetä. Maalipinta pitää kiinnittää ennen järeämpää puhdistusta. Kiinnitykseen käytettäisiin ParaloidB – 67 – etanoli -liuosta tai ParaloidB – 72 – tolueeni -liuosta (50%). ParaloidB – 67 ja -72 sopii ulkokäyttöön hyvin ja on perinteisesti konservoinnissa käytetty materiaali. Alle 15 % sen kiiltoaste pysyy alhaisena eikä luo kiiltävää pintaa. Se pysyy myös muuttumattomana ikääntyessään. (Rivers, Umney 2013, 595, 759.)

Puhdistuksen jälkeen liimataan irtonaiset osat paikalleen. Ongelmana on liiman valinta. Museoeettisesti oikea valinta olisi jokin eläinliima, sillä se on poistettavissa myöhemminkin. Toisaalta esine palautetaan omalle paikalleen erämaakirkkoon, missä se altistuu vaihteleville lämpötiloille ja ilmankosteudelle. Eläinliimat eivät kestä hyvin kosteita olosuhteita ja saattavat kerätä mikrobeja (Flannigan, Samson, Miller 2016, 74).

Muovipohjaisia tai moderneja liimoja ei tulisi käyttää, sillä ne eivät ole myöhemmin helposti poistettavissa, joten tehtyjä restaurointeja on tarvittaessa vaikeampaa peruuttaa. Kansallismuseon huonekalukonservaattorin Raimo Savinaisen mukaan nahka- ja luuliimat kestävät yllättävän hyvin kosteissa olosuhteissa ja mikrobikasvustojen kanssa on ollut ongelmia ani harvoin. Hänen mukaansa tavallisissa ulkomuseo-olosuhteissa liimaukset kestävät hyvin. Liimaksi valitaan jänisliima, joka on tehty jäniksen nahasta. Se on kestävä ja sopii hyvin puulle. Jänisliima on hyvin kestävä, mutta sen kuivumisaikaa testatessa, todettiin, että sen avoin aika on todella lyhyt, joten liimatessa on toimittava nopeasti. Puun halkeamat liimataan samalla liimalla.

Pinnat, jotka on tarkoitus liimata, mutta eivät ole tarpeeksi tasaisia tasoitellaan paperimassakitillä, liiman pysyvyyden varmistamiseksi. Myös tarvittavat pienet paikkaukset tehdään samalla aineella. Kittiiä testattiin patsaan vasemman käden yhteen naulanrei'istä. Paperimassakitti on sopiva puulle, sillä se ei aiheuta vahinkoa ja on helppo poistaa tarvittaessa. Lisäksi se on helppo muovata ja se kiinnittyy tukevasti puupinnalle. Kittiiä on helppo hioa sittenkin, kun se on asetettu sopivaan paikkaan. Sen pintaa pystyy kostuttamaan vedellä, jolloin se muuttuu pehmeäksi. Ennen kitin lisäämistä sille tarkoitettu kohta eristetään ParaloiB – 67 -liuoksella, jotta puupinta pysyisi mahdollisimman alkuperäisenä, eikä mahdollisia muutoksia kitistä tulisi. Paikatut palat retusoidaan vesiväreillä, minkä jälkeen ne suojataan ParaloidB – 67 tai – 72: lla.

Kädet ovat alunperin olleet kiinni isoilla rautanauloilla, jotka korvataan kahdella ruuvilla per käsi. Niihin tulee valita mahdollisimman pitkät mutta ohuet ruuvit, jotka sopivat jo valmiisiin naulan reikiin ja tekisivät mahdollisimman vähän vahinkoa. Ruuvit on myös helppo poistaa tarvittaessa. Lisätukea tarvitaan, sillä pelkkä liima ei todennäköisesti riitä pitämään käsiä paikoillaan niiden koon ja painon vuoksi. Nauloja ei saa enää lisätä patsaaseen, sillä ne aiheuttavat vaurioita puulle.

Kun irtonaiset kappaleet on saatu takaisin kiinnitettyä paikalleen, tarkastetaan mitä kohtia maalipinnassa retusoidaan, jotta kokonaisuus näyttäisi ehyeltä. Vauriokartoituksen perusteella päätetään myös mitä kohtia puussa täydennetään paikkapaloilla ja/tai paperimassakitillä. Retusoinnissa voisi käyttää Paraloid-pohjaisia retusointiin tarkoitettuja maaleja tai vesivärejä, jotka kiinnitetään ParaloidB – 67 tai – 72 –tolueenissa (50%). Patsaan ulkomuoto halutaan pitää samanlaisena kuin se oli ennen vandalisointia, eikä sille tehdä merkittäviä päälle maalauksia.

Silmien mekanismia ei todennäköisesti pystytä rekonstruoimaan entisenlaiseksi, sillä sen toimintaperiaatteista tai rakenteesta ei ole tarpeeksi jälkiä tai todisteita. Silmiä paikoillaan pitävä kitti kuitenkin poistetaan, sillä se on väärin tehty muokkaus. Kittii ei reagoi liuottimiin, joten ainoa keino poistaa se on mahdollisimman hellä varoen rikkoa kovaa pintaa puukolla ja vasaralla.

Ukolle on tarkoitus veistää uusi sopiva keppi. Keppi, jota ukko kantoi vasemmassa kädessään restaurointiin tullessaan ei ole alkuperäinen eikä sovi sille tarkoitettuun paikkaan. Patsas on tehty tutkimusten mukaan männystä, joten uuden kepinkin voi tehdä siitä.

Vaivavisukon on tarkoitus palautua takaisin sijoituspaikalleen Pihlajaveden erämaakirkon eteiseen. Vaarana ovat kuitenkin uudet tuhotyöt, jollaisia se tulee todennäköisesti kohtaamaan, mikäli sille ei tehdä mitään suojaa koskettelulta. Asiakkaan toiveissa olisi, että ihmiset edelleen saisivat laittaa rahaa siihen entiseen tapaan, mikä myös vastaa sen alkuperäistä tarkoitusta.

Paikalliset toivovat, että ukko jatkaa tehtäväänsä mystisenä köyhien avustajana ja eräänlaisena kirkon maskottina. Kyseessä on erittäin vanha ja arvokas esine, joka ei tule kestävänsä samanlaisia olosuhteita ja käsittelyä kuin se on tähän asti sietänyt. Esineen kunnon voi vaarantaa myös rahalipas, joka on liian painava kiinnitettäväksi patsaaseen. Lipas kouruineen ei ole alkuperäinen ja on epäsopeva siihen. Lippaan paino saattaa aiheuttaa puun repeytymisiä kiinnityskohdistaan.

Produktiivinen työ

Työ aloitettiin irrottamalla patsas taustastaan, jotta ne molemmat saataisiin puhdistettua kauttaaltaan. Ukolta irrotettiin jäljellä oleva pää korjaustoimien helpottamiseksi ja rakenteen tutkimiseksi. Työn selostamisen selkeyttämiseksi selvennetään, että "kasvot" ja "pää" ovat erillisiä kappaleita.

Patsas puhdistettiin imuroimalla ja ne kohdat pystyttiin pesemään vesimäntysuopa -liuoksella, missä maali oli hyvin kiinni. Maalin krakeloituneet kohdat kiinnitettiin ParaloidB – 72 – tolueeni (6% etanolissa) -liuoksella.

Puuta halkaisseet kymmenet ruosteiset naulat poistettiin eri puolilta ukkoa.

Kuva 9. Ukon taustaan kiinnittänyt naula (Pihlainen 2020)

Naulojen poistossa yritettiin käyttää vanerin palasia suojaamaan puuta työkalujen painaumilta, mutta varotoimista huolimatta joihinkin kohtiin tuli jälkiä väistämättä. Varsinkin patsaan takapuolelta poistettu 13 cm pitkä naula oli vaikeasti kiinni ja sen irrotustyö aiheutti painaumuksia puuhun sen ympärillä. Näkyvimmit lommot saatiin korjattua vesihauteella. Eri kokoisia ja ikäisiä nautoja poistettiin vartalosta yhteensä 5. Osa niistä oli repinyt puuta pahasti, niinkuin esimerkkikuvassa taustasta (kuva 10). Myös oikeasta kädestä jouduttiin poistamaan nautoja, joista suurimmat sijaitsivat olkapäässä. Ne olivat alkuperäisiä, joten ne säästetään.

Kuva 10. Esimerkki siitä, miten iso naula on halkaissut puuta. (Pihlainen 2020)

Osien yhteen liimaaminen aloitettiin pienimmistä paloista oikeassa kengässä. Liimana käytettiin 50 % jänisliimaa. Seuraavaksi liimaukseen pääsi pää ja kasvot. Molemmat olivat haljenneet kahtia. Niiden sisältä löytyi vanhan mekanismin jälkiä. Kaulan halki kulki puuhun jyrstetty ontto väylä, jota pitkin on kulkenut rautalanka, joka on yhdistänyt silmän tapit rinnan raha-aukkoon (Kuva 11). Päätelmä perustui kaulan takaa löytyneeseen rautalangan palasesta, joka oli kieputettu naulan ympärille.

Kuva 11. Patsaan pään puolikkaat, joissa on näkyvissä rautalangan kulkureitti (Pihlainen 2020)

Pään puolikkaiden onnistuneen liimauksen jälkeen, huomattiin, että ukon kasvot eivät sovi päähän omalle paikalleen. Kiven iskeytyessä puuhun, päästä leuan kohdalta oli repeytynyt paljon säleitä. Lisäksi molemmat posket oli lyöty lommoille. Mahdollisia paikkapaloja ei ollut mahdollista tehdä isoista palikoista ilman, että alkuperäistä materiaalia olisi jouduttu poistamaan. Tästä syystä sitä lähdettiin rakentamaan männystä veistetyistä tikuista ja jänisliimasta pieni pala kerrallaan. Samaan aikaan liimattiin myös tallella olevia irronneita palasia rinnasta jalasta ja päästä hatun kohdalta sekä oikea kenkä. Liiman kuivuttua tikkuinen leuka veistettiin sopivaan muotoon taltalla ja hiottiin.

Kuva 12. Tikuista tehty paikka ennen veistämistä. (Pihlainen 2020)

Silmiä ympäröivää kittiä poistettaessa huomattiin, että se murtuu helposti ja irttoa puusta jättämättä siihen jälkiä. Se saatiin murrettua asettamalla puukon terän haluttuun kohtaan ja lyömällä kahvaa varovaisesti vasaralla. Silmien tapit saatiin nyt liikkumaan vapaasti. Kitistä jäi kuitenkin jäämiä, joita ei saatu poistettua. (Kuva 13.)

Kitin alta paljastui paljon naulanreikiä mitkä ovat liittyneet rautalankamekanismiin. Huomattiin, että silmien tappeja pitävät paikoillaan rautalangan palaset joiden varassa silmät pystyvät vapaasti liikkumaan. Näiden uusien havaintojen pohjalta pystytään rakentamaan yksinkertainen mekanismi, jolla voi liikuttaa silmiä, sittenkin, kun kasvot on liimattu paikoilleen.

Kuva 13. Silmäaukot ennen ja jälkeen kitin poiston (Pihlainen 2020)

Kohdat, mistä oli irronnut puuta tai maalia, paikattiin paperimassakitillä. Esimerkiksi kasvoista korjattiin kohta suun alapuolella, mistä maalia oli irronnut naulan poiston yrityksen yhteydessä. Kasvoista paikattiin myös luomia molempien silmien ympäriltä ja hatun etuosaa (kuva 14). Kaulan ja rinnan välinen rako oli isoin tähän asti tehty kittipaikka. Kitti ja sitä ympäröivä säileinen puu suojattiin ParaloidB – 72 – tolueeni -liuoksella ja retusoiitiin vesiväreillä. Retusoinnin jälkeen myös vesiväri suojattiin.

Kuva 14. Retusoidut kittipaikat (Pihlainen 2020)

Kädet kiinnitettiin liimalla ja kahdella ruuvilla per käsi, jotka porattiin valmiisiin naulanreikiin. Liitokset eivät olleet täysin sopivia ja niitä jouduttiin ensin tasoittamaan taltalla ja liimauksen helpottamiseksi puuttuvaa puumateriaalia täydennettiin balsapuuliuskoilla. Balsapuu on pehmeää ja helposti muovattavaa eikä se juurikaan elä ajan kuluessa, verrattuna esimerkiksi mäntyyn. Ruuvien kannat, vanhat naulan rei'ät sekä olkapäihin jäävä rako peitettiin paperimassakitillä, jotka retusoititiin ja suojattiin. (Kuva 15.)

Kuva 15. Esimerkki paperimassakitillä piilotetusta ruuvista (Pihlainen 2020)

Silmien tappien ympärille kehitettiin rautalangasta ja nylonlangasta yksinkertainen mekanismi, jonka “vetolanka” tulee silmistä kaulan käytävän kautta sen selkään, josta nykäisemällä voi nähdä silmien liikahtavan. Rekonstruktio kehitettiin, jotta sen silmiä pystyisi liikuttamaan edes käsin. Se pyrittiin rakentamaan seuraamalla vanhoja naulanreikiä patsaan sisällä, jotta se vastaisi alkuperäistä mahdollisimman paljon.

Alunperin mekanismi on toiminut niin, että kolikon paino on heilauttanut silmiä, mutta sellaisen rakentaminen oikein olisi pelkkää arvailua, eikä kuulu tähän opinnäytetyöhön. Tällainen yksinkertainenkin mekanismi saattaa myös vähentää mahdollisuutta, että sitä saatettaisiin yrittää myöhemmin korjata ilman oikeanlaista ammattitaitoa, mikä voisi olla vahingollista patsaalle.

Kasvot kiinnitettiin paikoilleen liimaamalla sekä hyödyntämällä hatun sisällä olevaa vanhaa puutapin koloa sekä alahuulessa olevaa isoa naulanreikää.

Hattuun veistettiin männystä sopiva puutappi ja naulanreikään laitettiin mahdollisimman ohut ruuvi pitämään kasvoja paikoillaan. Ruuvi puristaa myös liimapintoja yhteen. Kasvojen kiinnittämisen jälkeen poskia ja liitoskohtaa pään ja kasvojen välissä tasoiteltiin paperimassakitillä, jotka retusoiitiin vesiväreillä ja kiinnitettiin ParaloidB – 72 – tolueeni -liuoksella (kuva 16).

Kuva 16. Työvaihe: Retusoinnin pohjamaalaus (Carlozzo 2020)

Seuraavaksi taustan alareunaan veistettiin männystä uusi lista puuttuvan tilalle. Se maalattiin ParaloidB – 72: lla sävytettyinä pigmenteillä, mikä on kestävämpi maalivaihtoehto isommalle alueelle. Lista kiinnitettiin ruuveilla, helpon poistettavuuden vuoksi ja ruuvien kannat peitettiin paperimassakitillä ja maalattiin muistuttamaan nauloja. Uusi lista täydentää ja tekee kokonaisuudesta ehyemmän.

Taustan ja katoksen maalipinta oli liituuntunut pahasti, joten myös se käsiteltiin ParaloidB – 72 – tolueeni -liuoksella estämään maalin irtoamisen. Katoksesta jouduttiin poistamaan vielä useita nauloja ennen irronneiden listojen takaisin kiinnittämistä. Kiinnittämisessä käytettiin tällä kertaa alkuperäisiä vanhoja nauloja, sillä niiden alkuperäiset paikat olivat siistit eivätkä naulat olleet vahingoittaneet puuta.

Kuva 17. Taustan maalipinnan kiinnitys (Carlozzo 2020)

Maalipinta tummui käsittelyssä hiukan ja eri värit tulivat selvemmin esille.

Patsas kiinnitettiin taustaansa pitkillä pulteilla, jotka taottiin sopivaksi. Kiinnityksessä hyödynnettiin jo valmiita reikiä sen rinnassa. Mahdollisen irrottamisen helpottamiseksi pultteja ei peitetty massalla vaan ne maalattiin asuun sopivaksi. Lopuksi maalipinta kiinnitettiin kauttaaltaan ParaloidB – 72 – tolueneeni -liuoksella. Ukolle veistettiin männystä uusi keppi, joka maalattiin ParaloidB – 72: lla sekoitettuna mustaan pigmenttiin. Keppi kiinnitettiin liimalla ja puutapilla. Näin ollen restaurointiprosessi suoritettiin loppuun palauttamalla patsas kotipaikkakunnalleen. Kuvassa 18 patsas on viimeisteltyinä kiinnitetty erämaakirkon eteisen seinään.

Kuva 18. Valmis restauroitu vaivaisukko erämaakirkossa. (Carlozzo 2020)

Jotkin osat kuten keppi ja kattolaudat pystyttiin kiinnittämään vasta kirkolla, kun ei ollut enää vaaraa, että jokin osa irtoaisi kuljetuksessa.

6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyössä pyrittiin käyttämään pääasiassa ensisijaisia lähteitä, kuten kirjoja, haastatteluja ja luotettavia verkkojulkaisuja. Vaivaisukot ovat siitä pulmallinen aihe, että sille ei ole määritelty varsinaista asiantuntijaa vaan kaikki kirjallisuus ja varsinkin nettilähteet ovat harrastajien kirjoittamaa tietoa. Vaikka netistä löytyy aiemmin tehty opinnäytetyö vaivaisukoihin liittyen, siitä

ei ollut paljoa apua tämän työn kirjoittamisessa, sillä se ei pitänyt sisällään restaurointia ja patsaiden sijoituspaikat olivat erilaiset.

Useat lähteet tukivat toisiaan, varsinkin historiaa tutkiessa, joten niitä voi pitää luotettavina. Materiaalitutkimukseen saatiin tuloksia tekemällä varsinaisia testejä kohteen materiaaleille, kokeet tehtiin opettajan valvonnan alaisena. Haastatteluiden teko oli osaltaan mielenkiintoista vaikkakin tehotonta lähteiden etsimistä. Vaikka kaikki olivat kovin avuliaita, eri ihmiset tuntuivat kertovan täysin erilaista tarinaa keskenään eikä mistään tuntunut löytyvän varmaa tietoa liittyen tähän kyseiseen vaivaisukkoon.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Opinnäytetyön pääkysymyksenä oli ”*Miten restauroin vaivaisukon pintakäsittelyn ja puuvauriot?*”. Kysymykseen saatiin vastauksia tutkimalla kohteen materiaaleja kemiallisesti ja niissä olevia vaurioita huolellisesti havainnoimalla. Esineelle tehtiin vauriokartoitus ja dokumentointi. Patsaan maalipinta oli yllättävän hyvässä kunnossa olosuhteisiin nähden. Vaikka se oli paikoin krakeloitunut, se oli suurimmalta osin tiukasti kiinni eikä varissut pois. Kiveniskemät olivat aiheuttaneet maalipinnalle isoimmat vahingot erityisesti kaulan ja pään alueille, joihin maali jouduttiin kiinnittämään erikseen restauroinnin aikana.

Puuosien vauriot olivat osaltaan vaikeampia. Puu on lommoilla kohdista, mihin sitä on lyöty kivellä, mikä vaikeutti esineen irronneiden osien yhteensovittamista. Vauriokartoituskuvasa näkyy, missä kohdissa vauriot ovat. Työn edetessä huomattiin myös, miten monet erikokoiset rautanaulat olivat repineet puuta. Suurin osa halkeamista pystyttiin liimaamaan, mutta esimerkiksi patsaan selässä olevaa koko matkalta pystysuoraan kulkevaa halkeamaa ei pystytty korjaamaan. Patsaan osat olivat pitkään (noin 2 vuotta) irrallaan, minkä aikana puu ehti elää ja jotkin osat eivät enää sopineet toisiinsa. Esimerkiksi tästä syystä pään asettaminen takaisin paikoilleen oli erityisen haastavaa. Liitoskohtiin, jotka jäivät irstämään, lisättiin paperimassakittiä korjaamaan kosmeettisia ongelmia. Jotta kokonaisuus näyttäisi ehyeltä, kittipaikat retusoititiin huomaamattomaksi.

Tutkimuksen ensimmäinen alakysymys oli: ”*Onko silmiä pyöräyttävää mekaniikka mahdollista uusia?*”. Perusteellisen tarkastelun myötä huomattiin, että mekanismi on toiminut rautalangoilla, jotka ovat kolikon painon avulla liikauttaneet silmiä. Mekaniikan rakennetta ei kuitenkaan pystytty täsmälleen selvittämään, mutta sen perusosat kyllä.

Opinnäytetyön yksi isoimmista eettisistä kysymyksistä liittyi juuri mekaniikan korjaamiseen. Asiakas ja kirkkoväki toivoivat, että patsas saisi takaisin erikoisen kykynsä heilauttaa silmiään. Se on ollut useita kymmeniä vuosia epäkunnossa ja vain harvat ovat nähneet sen toiminnassa. Tämä on myös ainoa vaivaisukko koko Suomessa, jossa on kyseinen toiminto, joten on myös kulttuuri-perinnön kannalta tärkeää saada se takaisin. Kolikon kääntöpuoli on kuitenkin se, että ilman konkreettisia todisteita siitä minkälainen se on alun perin ollut, sitä ei ole eettisesti oikein lähteä arvaamalla rakentamaan.

Ongelman ratkaisemiseksi tultiin kompromissiin, jossa rakennetaan alkupe-
räistä mahdollisimman paljon kopioiva rekonstruktio. Se toimii vetämällä lan-
kaa patsaan takaa ja katsojat näkevät silmien liikkuvan. Lankajäljennystä pys-
tyy myös jatkamaan myöhemmin, mikäli niin halutaan. Patsaan sijoituspai-
kassa Pihlajaveden erämaakirkossa patsas on sijoitettuna sen eteisessä niin,
että lipas on ollut seinän toisella puolella lukitussa huoneessa. Nykyisellä rat-
kaisulla silmiä pystyy käydä liikuttamassa vain tuosta huoneesta, joka on tie-
tysti harmillista ohikulkijalle, joka on kuullut restauroinnista, mutta ei pääse-
kään näkemään kuuluisaa toimintoa. Kirkossa ei ole myöskään vakituista hen-
kilökuntaa, joka voisi avata oven. Voisi ehkä ajatella, että kirkolla järjestettäi-
siin ”näytöksiä”, missä ihmiset saisivat tulla katsomaan ukkoa liikuttamassa
silmiään tai siitä voisi ladata videon nettiin, jonka kaikki voivat käydä katso-
massa halutessaan.

Nykyistä lipasta ei pysty enää asettamaan takaisin, sillä se estäisi mekanismin
käytön ja olisi haitallinen esineelle. Käytännöllisyyden nimissä on kuitenkin
hyvä kehittää jonkinlainen kouru ja lipas, johon varkaat eivät pääse käsiksi,
mutta joka ei vaaranna itse patsasta. Paras ratkaisu esineen kannalta olisi,
että siihen ei pääsisi ollenkaan käsiksi vaan sen eteen laitettaisiin esimerkiksi
pleksilasista tehty este, sen turvallisuuden ja säilyvyyden takaamiseksi. Rahaa

voisi silti lahjoittaa erilliseen lippaaseen, vaikkakin siitä puuttuisi sama viehätyks, kuin suoraan ukolle annetusta lahjoituksesta.

Jatkossa on hyvä pohtia mitä toimia voitaisiin tehdä esineen säilymisen varmistamiseksi. Se voi joutua edelleen kaltoinkohdelluksi, mikäli mahdollisuutta suoralle koskettamiselle ei estetä. On toki ymmärrettävää, että vanhaan kirkkoon ei haluta ylimääräisiä moderneja esteitä, mutta joskus ne palvelevat tärkeämpää tarkoitusta.

Toinen alakysymys liittyi vaivaisukon historian tutkimiseen. Siitä ei selvinnyt juuri mitään, sillä kirkko ei ole pitänyt tarkempaa kirjaa talkootyöntekijöistä tai erinäisistä korjaustöistä. Vielä elossa olevat ihmiset osasivat kertoa joitakin yksityiskohtia, mutta jotkin niistä olivat ristiriitaisia keskenään. Monet sekoittivat samalla alueella olevien kirkkojen eri vaivaisukkojen tiedot keskenään ja oli vaikeaa selvittää vyyhtiä, mitä todellisuudessa oli tapahtunut. Vaivaisukoista löytyi muutoin jopa yksityiskohtaistakin historiatietoa. Alalla on paljon harrastajia, jotka ovat innostuneita aiheesta. Myös Pihlajaveden erämaakirkosta löytyi niin paljon tietoa, että sitä joutui tiivistämään.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe oli todella mielenkiintoinen ja itse vaivaisukosta muodostui prosessin aikana minulle tärkeä esine. Monet ohikulkijat koululla myös kiinnostuivat siitä ja halusivat kuulla sen tarinan. Mitä useamman palasen ukosta sai kasaan, sitä sympaattisemmaksi se muuttui ja ihmiset alkoivat kysellä esimerkiksi, että onko sillä nimeä. Nimikyselyitä tuli päivittäin, joten keksin sille työnimen ”Ukko-Eevert”. (Isoisäni isä oli Pihlajaveteläinen pienviljelijä nimeltään Eevert, joten nimi on kunnianosoitus omia sukujuuriani kohtaan.) Olen lapsena nähnyt ukon ja vierailut erämaakirkossa useasti, joten tunsin jonkinlaista yhteenkuuluvuutta esineeseen ja sen historiaan. Osaan myös kuvitella miltä paikallisista tuntui, kun patsas löydettiin murjottuna.

Oli yllättävää, miten hyvin vaivaisukko oli säilynyt, ilkeivallan jälkiä lukuun ottamatta. Vaikka maalipinta oli osin krakeloitunut se pysyi suurimmaksi osin kiinni. Iästään huolimatta myös puu oli hyvässä kunnossa. Työn etenemistä varten suunniteltu aikataulu piti kirjallisen osion puolesta ja myös työt sujuivat

hyvässä tahdissa. Työn Produktiivisen osion edetessä totesin, että restaurointityösuunnitelma ei aina pitänyt paikkaansa, sillä patsaan osien irrottamisessa ilmeni yllätyksiä. Varsinkin mekanismin jäänteiden löytyminen oli hyvä löytö, koska niiden pohjalta ymmärrettiin paremmin mekanismin toimintaperiaatteita ja se pystyttiin rekonstruoimaan edes osin.

Haasteita työn etenemiselle toi Covid – 19 -viruksesta johtuva kokoontumis-kielto, minkä vuoksi koulujen ovet suljettiin varotoimena. Tästä syystä joitakin tutkimustuloksia jäi valmistumatta, esimerkiksi poikkileikkausnäytetulokset patsaan maalikerroksista jouduttiin jättämään kokonaan pois materiaalitutkimuksista. Työn produktiivinen osa valmistui kaksi viikkoa kirjallisen osion jälkeen.

Toivottavasti tämä opinnäytetyö päättyy monen ihmisen luettavaksi ja että siitä olisi hyötyä tulevaisuudessa vaivaisukkojen restauroijille ja niiden harrastajille. Työtä voi hyödyntää esimerkiksi lämmittämättömissä oloissa olevien puuesineiden hoitoon ja restaurointiin. Toivon, ennen kaikkea, että vaivaisukkojen arvo ymmärrettäisiin ja niitä pyrittäisiin suojelemaan arvokkaina taide-esineinä, jotta niiden historia jatkuisi.

LÄHTEET

Fagerstedt, K.; Pellinen, K.; Saranpää, P.; Timonen, T. 1996. Mikä puu - mistä puusta? Helsinki: Yliopistopaino.

Flannigan, B., Samson. R., Miller, D. 2016. Micro-organisms in Home and Indoor Work Environments. Florida: CRC Press. Saatavissa:

https://books.google.fi/books?id=KpLLBQAAQ-BAJ&pg=PA96&lpg=PA96&dq=rabbit+skin+glue+microbes&source=bl&ots=tACqqkHKoj&sig=ACfU3U3wINqgk_NdeZ-VaBtw1N90MWSCG4Q&hl=fi&sa=X&ved=2ahUKEwi4qtuP-N3nAhUB-wsQBHewnAhMQ6AEwFXoECAoQAQ#v=onepage&q=Adhesives&f=false

[viitattu 25.1.2020]

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

ITE-taide. Verkkosivu saatavissa: <http://itenet.fi/> [viitattu 25.1.2020]

Jyväskylän yliopisto. 2015. Menetelmäpolku. WWW-dokumentti. Päivitetty 23.4.2015. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku> [viitattu 25.1.2020]

Kallio A., 2008. Perinteiset maalit ja työtavat. Helsinki: Tammi.

Kantokorpi, O. 2013. Vaivaisukkojen paluu. Helsinki: Maahenki.

Kilpeläinen, J. 2020. Kemian opettaja. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK.

Kilpeläinen, K. 18.07.2018. Iltalehti. Saatavissa:

<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/201807172201079520> [viitattu 25.1.2020]

Leppo, M. 1967. Vaivaisukot. Helsinki: WSOY.

Lewis, A. 2020. Suntio. Keuruun seurakunta. Haastattelu.

Malmi, E. 2014. SEURASAAREN VAIVAINEN PALUUMUUTTAJA: Haapaveden vaivaisukon elämänvaiheet ja palauttaminen osaksi ulkomuseon perusnäyttelyä. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Restauroinnin koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa:

<https://www.theseus.fi/handle/10024/82760> [viitattu 25.1.2020]

Museovirasto. 2016. VAIVAISUKON KUNNOSTAMINEN. Museoviraston ohje ulkona sijaitsevien vaivaisukkojen hoitoon. PDF-dokumentti. Saatavissa:

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/vaivaisukon-kunnostaminen.pdf> [viitattu 30.1.2020]

Odegaard, Carroll, Zimmt. Toinen teos 2005. Material characterization tests. London: Archetype Publications Ltd.

Paananen, J. 1997. PIHLAJAVEDEN VANHA ERÄMAAKIRKKO. Keuruun seurakunta. Saatavissa:

<http://pihlajavesi.keuruu.fi/pihlajacd/historia/eramkk.htm> [viitattu 26.1.2020]

Pelastakaa vaivaisukot ry. 2016. Vaivaisukkojen historiaa. Saatavissa:

<http://www.vaivaisukot.fi/uark.htm> [viitattu 26.1.2020]

Pihlainen, A. 2019. Vaivaisukon restaurointisuunnitelma.

Puusniekka, A. & Saaranen-Kauppinen, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavissa:

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> [viitattu 27.1.2020]

Poikonen, O. 2020. Kirkkoherra. Keuruun seurakunta. Haastattelu.

Rivers, S. Umney, N. 2013. Conservation of furniture. New York: Routledge.

Santaholma K. 2001. Vaivaisukot: Tummatukka ja kirkonäijät. Helsinki: Rakennusalan kustantajat.

Sarajas-Korte, S., 1990. Ars – Suomen taide. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Savinainen, J. 2020. Huonekalukonservaattori. Kansallismuseo. Sähköpostiviesti.

Measday, D. 2017. A summary of ultra-violet fluorescent materials relevant to Conservation. WWW-dokumentti. Päivitetty 14.3.2017. Saatavissa: <https://aiccm.org.au/national-news/summary-ultra-violet-fluorescent-materials-relevant-conservation> [viitattu 28.1.2020]

KUVALUETTELO

Kuva 1. Ajatuskartta. Pihlainen, A. 2020

Kuva 2. Viitekehys. Pihlainen, A. 2020

Kuva 3. Pihlajaveden erämaakirkko. Jivonen. 2017. Oma kokoelma. Saatavissa:

https://fi.wikipedia.org/wiki/Pihlajaveden_er%C3%A4maakirkko#/media/File:Pihlajaveden-kirkko-2.jpg

Kuva 4. Restauroidun vanhan kirkon sisätila.

Knapas Marja-Terttu. 1974. Museovirasto – Musketti. Saatavissa:

<https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:RHO10132:33>

Kuva 5. Vanhan kirkon talkooporukka. Lahti E. 1925-1930. Myheritage. Väritetty kuva: Geni.

Kuva 6. Pihlajaveden erämaakirkon vaivaisukko ennen ja jälkeen tihutyön.

Keuruun Seurakunta. 2018. Iltalehti. Saatavissa: <https://www.iltalehti.fi/ko-timaa/a/201807172201079520>

Kuva 7. Etukuvanto. Pihlainen A., 2019.

Kuva 8. Mikroskooppikuva puunäytteestä. Pihlainen, A. 2020.

Kuva 9. Ukon taustaan kiinnittänyt naula. Pihlainen, A. 2020.

Kuva 10. Esimerkki siitä, miten iso naula on halkaissut puuta. Pihlainen, A. 2020

Kuva 11. Patsaan pään puolikkaat, joissa näkyvissä rautalangan kulkureitti. Pihlainen, A. 2020

Kuva 12. Tikuista tehty paikka ennen veistämistä. Pihlainen, A. 2020

Kuva 13. Silmänaukot ennen ja jälkeen kitin poiston Pihlainen, A. 2020

Kuva 14. Retusoidut kittipaikat Pihlainen, A. 2020.

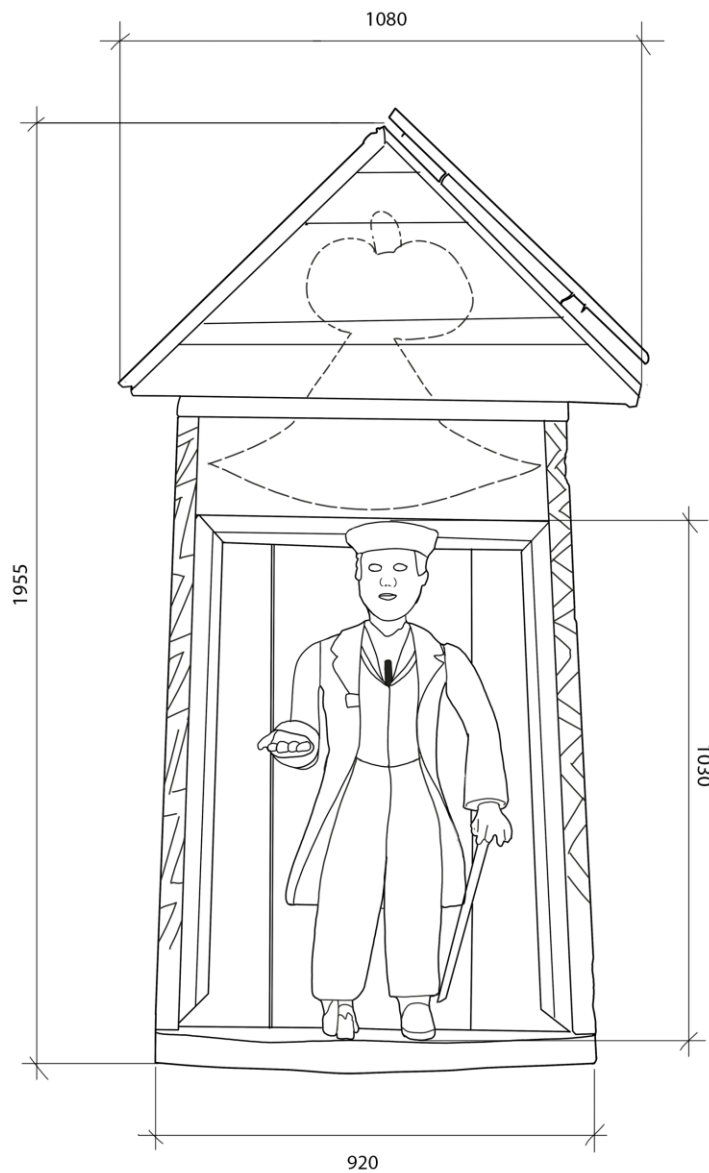
Kuva 15. Esimerkki paperimassakitillä piilotetusta ruuvista. Pihlainen, A. 2020.

Kuva 16. Työvaihe: Retusoinnin pohjamaalaus Carlozzo, D. 2020

Kuva 17. Taustan maalipinnan kiinnitys Carlozzo, D. 2020

Kuva 18. Valmis restauroitu vaivaisukko erämaakirkossa. Carlozzo, D. 2020

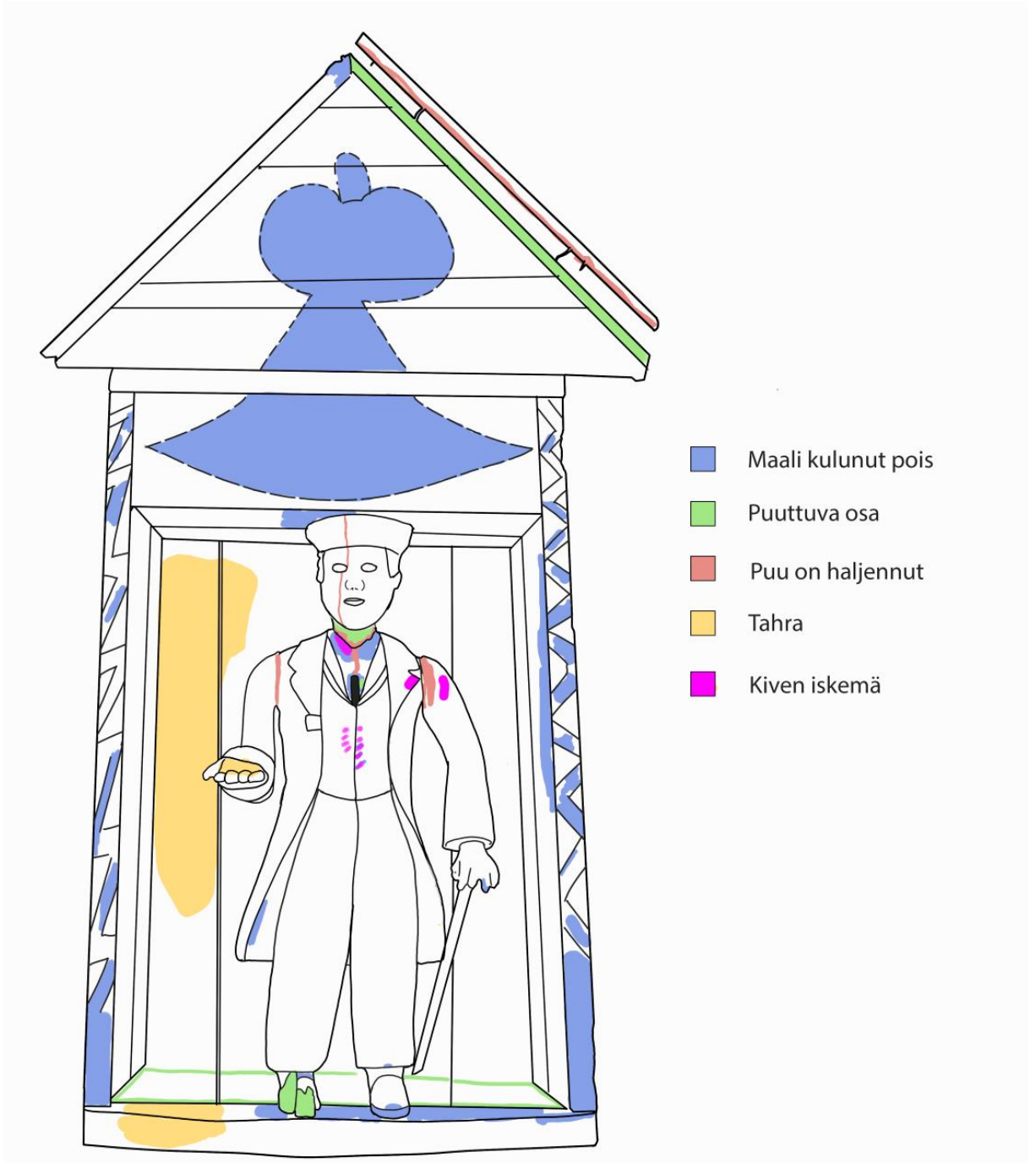
Liite 1

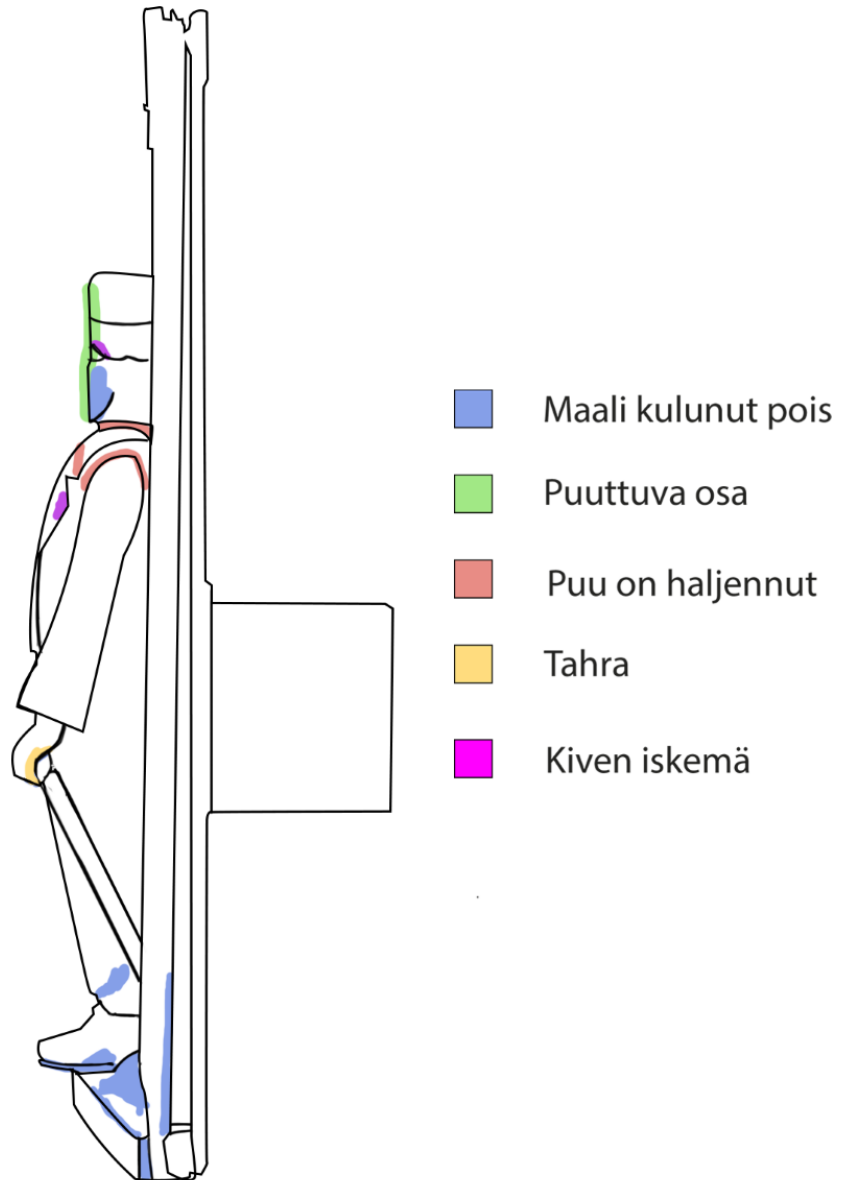
Opinnäytetyö: Pihlajaveden vaivaisukko	Päiväys: 23.01.2020
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK Restaurointi	Opinnäytetyön tekijä: Anna Pihlainen RE16S
1:10	

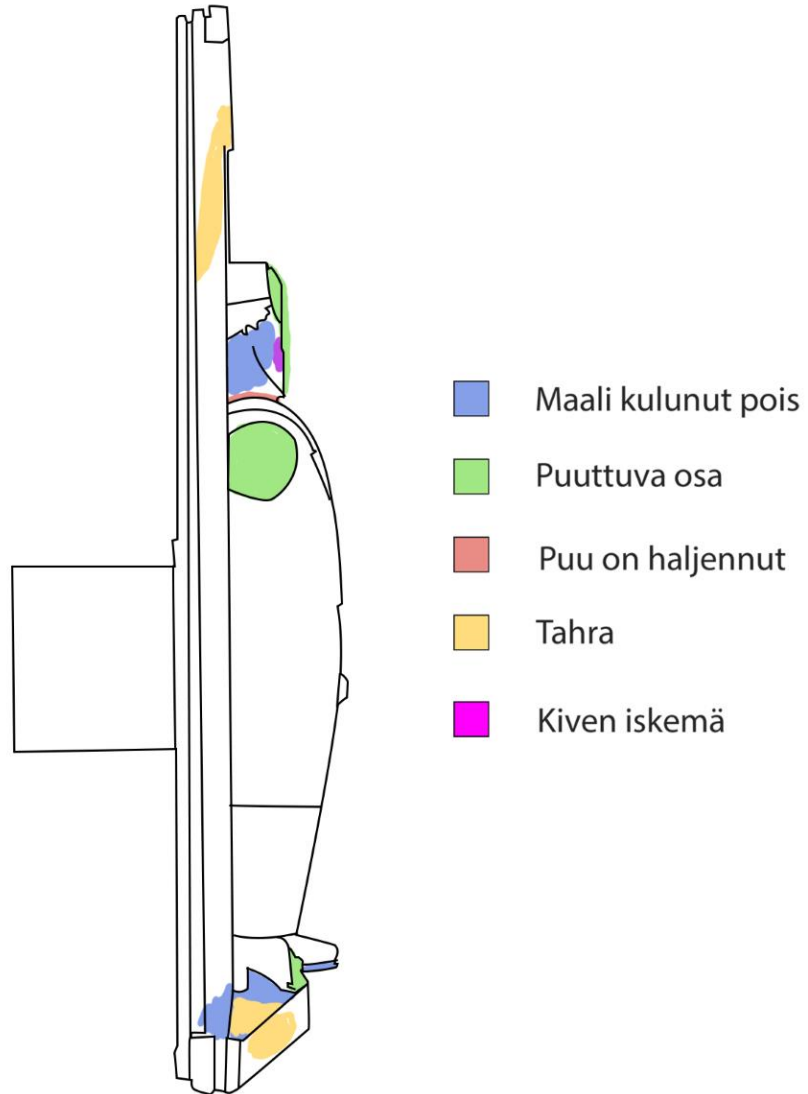
Liite 2

Liite 3

Liite 4

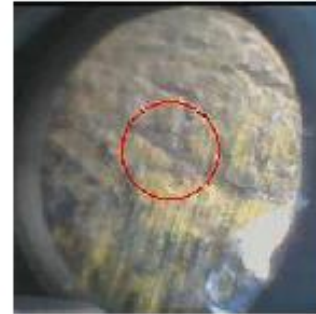

Thermo Fisher Scientific
 2 Radcliff Road
 Tewksbury, MA 01876 USA

Certificate of Verification

XL3t-89184

Reading No 809
 Mode Mining
 Time 2019-03-13 16:24
 Duration 242.75
 Units %
 Sigma Value 2
 Sequence Final
 Flags 3mm
 SAMPLE KELTAINEN
 LOCATION
 INSPECTOR
 MISC
 NOTE
 User Login User

	%	±	Error
Ba	0.151	±	0.007
Sb	0	:	N/A
Sn	0	:	N/A
Cd	0	:	N/A
Pd	0	:	N/A
Ag	0	:	N/A
Bal	86.027	±	0.084
Mo	0	:	N/A
Nb	0	:	N/A
Zr	0	:	N/A
Sr	0.011	±	0.001
Rb	0	:	N/A
Bi	0	:	N/A
As	0.366	±	0.010
Se	0	:	N/A
Au	0	:	N/A
Pb	1.865	±	0.016
W	0	:	N/A
Zn	0.385	±	0.005
Cu	0	:	N/A
Ni	0	:	N/A
Co	0	:	N/A
Fe	0.581	±	0.013
Mn	0.024	±	0.009
Cr	0.282	±	0.004
V	0	:	N/A
Ti	0.515	±	0.019
Ca	0.434	±	0.020
K	0.154	±	0.012
Al	0.627	±	0.043
P	0.114	±	0.016
Si	3.668	±	0.058
Cl	0.093	±	0.003
S	4.702	±	0.039
Mg	0	:	N/A

Supervised By: _____

Thermo Fisher Scientific
 2 Radcliff Road
 Tewksbury, MA 01876 USA

Certificate of Verification

XL3t-89184

Reading No 814
 Mode Mining
 Time 2019-03-13 17:10
 Duration 242.53
 Units %
 Sigma Value 2
 Sequence Final
 Flags 3mm
 SAMPLE Punainen
 LOCATION
 INSPECTOR
 MISC
 NOTE
 User Login User

	%	±	Error
Ba	0	:	N/A
Sb	0	:	N/A
Sn	0	:	N/A
Cd	0.002	±	0.001
Pd	0	:	N/A
Ag	0	:	N/A
Bal	90.719	±	0.064
Mo	0	:	N/A
Nb	0	:	N/A
Zr	0	:	N/A
Sr	0	:	N/A
Rb	0	:	N/A
Bi	0	:	N/A
As	0.022	±	0.002
Se	0	:	N/A
Au	0	:	N/A
Pb	0.070	±	0.002
W	0	:	N/A
Zn	0.013	±	0.001
Cu	0.009	±	0.002
Ni	0	:	N/A
Co	0	:	N/A
Fe	2.664	±	0.033
Mn	0	:	N/A
Cr	0.010	±	0.002
V	0	:	N/A
Ti	0.075	±	0.005
Ca	0.133	±	0.014
K	0.530	±	0.019
Al	0.376	±	0.040
P	0.067	±	0.014
Si	4.794	±	0.083
Cl	0.028	±	0.003
S	0.481	±	0.012
Mg	0	:	N/A

Supervised By: _____

Thermo Fisher Scientific
 2 Radcliff Road
 Tewksbury, MA 01876 USA

Certificate of Verification

XL3t-89184

Reading No 816
 Mode Mining
 Time 2019-03-13 17:26
 Duration 241.21
 Units %
 Sigma Value 2
 Sequence Final
 Flags 3mm
 SAMPLE TUMMANSININEN
 LOCATION
 INSPECTOR
 MISC
 NOTE
 User Login User

	%	±	Error
Ba	0.195	±	0.006
Sb	0	:	N/A
Sn	0	:	N/A
Cd	0	:	N/A
Pd	0	:	N/A
Ag	0	:	N/A
Bal	83.281	±	0.091
Mo	0	:	N/A
Nb	0	:	N/A
Zr	0	:	N/A
Sr	0.016	±	0.001
Rb	0	:	N/A
Bi	0.004	±	0.002
As	0.039	±	0.006
Se	0	:	N/A
Au	0	:	N/A
Pb	0.779	±	0.007
W	0	:	N/A
Zn	1.546	±	0.013
Cu	0.006	±	0.001
Ni	0	:	N/A
Co	0	:	N/A
Fe	0.214	±	0.008
Mn	0	:	N/A
Cr	0.008	±	0.001
V	0	:	N/A
Ti	0.203	±	0.006
Ca	0.190	±	0.013
K	0.395	±	0.013
Al	1.545	±	0.058
P	0.079	±	0.015
Si	6.562	±	0.074
Cl	0.068	±	0.003
S	4.658	±	0.037
Mg	0.202	±	0.122

Supervised By: _____

Thermo Fisher Scientific
2 Radcliff Road
Tewksbury, MA 01876 USA

Certificate of Verification

XL3t-89184

Reading No 810
Mode Mining
Time 2019-03-13 16:39
Duration 242.33
Units %
Sigma Value 2
Sequence Final
Flags 3mm
SAMPLE vaaleansininen
LOCATION
INSPECTOR
MISC
NOTE
User Login User

	%	±	Error
Ba	0.693	±	0.016
Sb	0	:	N/A
Sn	0	:	N/A
Cd	0	:	N/A
Pd	0	:	N/A
Ag	0	:	N/A
Bal	84.760	±	0.115
Mo	0	:	N/A
Nb	0	:	N/A
Zr	0	:	N/A
Sr	0.026	±	0.001
Rb	0	:	N/A
Bi	0	:	N/A
As	0	:	N/A
Se	0	:	N/A
Au	0	:	N/A
Pb	0.715	±	0.010
W	0	:	N/A
Zn	4.129	±	0.039
Cu	0.003	±	0.002
Ni	0	:	N/A
Co	0	:	N/A
Fe	0.239	±	0.011
Mn	0.121	±	0.012
Cr	0.008	±	0.004
V	0	:	N/A
Ti	2.625	±	0.041
Ca	0.191	±	0.017
K	0.133	±	0.016
Al	0.333	±	0.050
P	0	:	N/A
Si	1.532	±	0.047
Cl	0.055	±	0.003
S	4.436	±	0.046
Mg	0	:	N/A

Supervised By: _____

Thermo Fisher Scientific
2 Radcliff Road
Tewksbury, MA 01876 USA

Certificate of Verification

XL3t-89184

Reading No 815
Mode Mining
Time 2019-03-13 17:20
Duration 242.95
Units %
Sigma Value 2
Sequence Final
Flags 3mm
SAMPLE Valkoinen
LOCATION
INSPECTOR
MISC
NOTE
User Login User

	%	±	Error
Ba	1.156	±	0.019
Sb	0	:	N/A
Sn	0	:	N/A
Cd	0	:	N/A
Pd	0	:	N/A
Ag	0	:	N/A
Bal	80.167	±	0.129
Mo	0	:	N/A
Nb	0	:	N/A
Zr	0	:	N/A
Sr	0.081	±	0.001
Rb	0	:	N/A
Bi	0	:	N/A
As	0	:	N/A
Se	0	:	N/A
Au	0	:	N/A
Pb	0.162	±	0.003
W	0	:	N/A
Zn	1.945	±	0.020
Cu	0.003	±	0.002
Ni	0	:	N/A
Co	0	:	N/A
Fe	0.268	±	0.011
Mn	0.160	±	0.013
Cr	0.017	±	0.004
V	0.077	±	0.021
Ti	2.158	±	0.038
Ca	3.606	±	0.057
K	0	:	N/A
Al	0.275	±	0.047
P	0	:	N/A
Si	2.884	±	0.057
Cl	0.235	±	0.005
S	6.419	±	0.053
Mg	0.358	±	0.213

Supervised By: _____

Thermo Fisher Scientific
 2 Radcliff Road
 Tewksbury, MA 01876 USA

Certificate of Verification

XL3t-89184

Reading No 813
 Mode Mining
 Time 2019-03-13 17:03
 Duration 242.87
 Units %
 Sigma Value 2
 Sequence Final
 Flags 3mm
 SAMPLE Vihrea
 LOCATION
 INSPECTOR
 MISC
 NOTE
 User Login User

	%	±	Error
Ba	0.028	±	0.004
Sb	0	:	N/A
Sn	0	:	N/A
Cd	0	:	N/A
Pd	0	:	N/A
Ag	0	:	N/A
Bal	86.614	±	0.065
Mo	0	:	N/A
Nb	0	:	N/A
Zr	0	:	N/A
Sr	0.004	±	0.001
Rb	0	:	N/A
Bi	0	:	N/A
As	0.183	±	0.005
Se	0	:	N/A
Au	0	:	N/A
Pb	0.645	±	0.006
W	0	:	N/A
Zn	0.044	±	0.002
Cu	0	:	N/A
Ni	0	:	N/A
Co	0	:	N/A
Fe	1.688	±	0.019
Mn	0	:	N/A
Cr	0.318	±	0.004
V	0	:	N/A
Ti	0.125	±	0.012
Ca	0.030	±	0.008
K	0.226	±	0.011
Al	0.526	±	0.034
P	0.257	±	0.015
Si	2.660	±	0.043
Cl	0.130	±	0.003
S	6.264	±	0.041
Mg	0.245	±	0.118

Supervised By: _____